

PROTOMODERNA

PHAINOMENA

Revija za fenomenologijo in hermenevtiko

Journal of Phenomenology and Hermeneutics

27 | 104-105 | Junij 2018

PROTOMODERNA

Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko

*

Fenomenološko društvo v Ljubljani

Ljubljana 2018

PHAINOMENA

Revija za fenomenologijo in hermenevtiko
Journal of Phenomenology and Hermeneutics

Glavna urednica: | Editor-in-Chief: Andrina Tonkli Komel
Uredniški odbor: | Editorial Board: Jan Bednarik, Tine Hribar, Valentin Kalan, Branko Klun,
 Dean Komel, Ivan Urbančič+, Franci Zore.
Tajnik uredništva: | Secretary: Andrej Božič

Mednarodni znanstveni svet: | International Advisory Board:

Pedro M. S. Alves (Lisbon), Babette Babich (New York), Damir Barbarić (Zagreb), Renaud Barbaras (Paris), Miguel de Beistegui (Warwick), Azelarabe Lahkim Bennani (Fès), Rudolf Bernet (Leuven), Petar Bojanić (Belgrade), Philip Buckley (Montreal), Massimo De Carolis (Salerno), Donatella Di Cesare (Rome), Umesh C. Chattopadhyaya (Allahabad), Gabriel Cercl (Bucharest), Cristian Ciocan (Bucharest), Ion Copoeru (Cluj), Jean François Courtine (Paris), Renato Cristin (Trieste), Alfred Denker (Vallendar), Mădălina Diaconu (Wien), Lester Embree (Boca Raton)+, Adriano Fabris (Pisa), Cheung Chan Fai (Hong Kong), Günter Figal (Freiburg), Andrzej Gniazdowski (Warszawa), Klaus Held (Wuppertal), Heinrich Hüni (Wuppertal)+, Friedrich-Wilhelm von Herrmann (Freiburg), Ilya Inishev (Moscow), Dimitri Ginev (Sofia), Jean Grondin (Montreal), Tomas Kačerauskas (Vilnius), Guy van Kerckhoven (Brussel/Bochum), Richard Kearney (Boston), Pavel Kouba (Prague), İoanna Kuçuradi (Ankara), Thomas Luckmann (Konstanz)+, Jeff Malpas (Tasmania), Michael Marder (Bilbao), Javier San Martín (Madrid), Viktor Molchanov (Moscow), Liangkang Ni (Guangzhou), Karl Novotny (Prague), Tadashi Ogawa (Kyoto), Žarko Paić (Zagreb), Željko Pavić (Zagreb), Dragan Prole (Novi Sad), Hans Ruin (Huddinge), Antonio Ziri6n Quijano (Ciudad de M6xico), Rosemary Rizo-Patr6n Boylan de Lerner (Lima), Tatiana Shchytsova (Minsk), Gunter Scholtz (Bochum), Hans Rainer Sepp (Freiburg), 6nay S6zer (Istanbul), Silvia Stoller (Wien), Rainer Thurnher (Innsbruck), Alfredo Rocha de la Torre (Bogot6), Peter Trawny (Wuppertal), Toru Tani (Kyoto), Ľubica U6n6k (Perth), Helmuth Vetter (Wien), Ugo Vlaisavljević (Sarajevo), Holger Zaborowski (Vallendar), Dan Zahavi (Copenhagen), Wei Zhang (Guangzhou), Bernhard Waldenfels (Bochum), Andrzej Wierci6ski (Warszawa), Ichiro Yamaguchi (Yokohama), Chung-Chi Yu (Kaohsiung).

Revija objavlja 6lanke s podro6ja fenomenologije, hermenevtike, zgodovine filozofije, filozofije kulture, filozofije umetnosti in teorije znanosti. Recenzentske izvode knjig po6iljajte na naslov uredni6tva. Revija izhaja 6tirikrat letno.

*

The journal covers the fields of phenomenology, hermeneutics, history of philosophy, philosophy of culture, philosophy of art, and phenomenological theory of science. Books for review should be addressed to the Editorial Office. It is published quarterly.

Uredništvo in založništvo: | Editorial Offices and Publishers' Addresses:

Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko
Institute Nova Revija for the Humanities

Gospodinjska ulica 8
1000 Ljubljana
Slovenija

Tel.: (386 1) 24 44 560

Email:
institut@nova-revija.si
andrej.bozic@institut-nr.si

Fenomenološko društvo v Ljubljani
Phenomenological Society of Ljubljana

Filozofska fakulteta | Oddelek za filozofijo
(kab. 432b)
Aškerčeva 2
1000 Ljubljana
Slovenija

Tel.: (386 1) 2411106

Email:
dean.komel@ff.uni-lj.si

Za informacije glede naročil in avtorskih pravic skrbi *Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko*.

*

For information regarding subscriptions and copyrights please contact the *Institute Nova Revija for the Humanities*.

Finančna podpora: | Financially Supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije | Slovenian Research Agency

Članki v reviji so objavljeni v okviru: | Papers in the journal are published within the framework of:

- Raziskovalni program P6-0341 | Research program P6-0341;
- Raziskovalni project J7-8283 | Research project J7-8283;
- Infrastrukturni program I0-0036 | Infrastructure program I0-0036.

Lektoriranje: | Proof Reading:

Oblikovna zasnova: | Design Outline:

Prelom: | Layout:

Task: | Printed by:

Eva Horvat

Gašper Demšar

Žiga Stopar

Primitus, d. o. o.

Revija Phainomena je vključena v naslednje podatkovne baze: | The journal Phainomena is indexed in:

The Philosopher's Index; Scopus; Sociological Abstracts; Social Services Abstracts; Worldwide Political Science Abstracts; Linguistics and Language Behavior Abstracts; Internationale Bibliographie der geistes- und sozialwissenschaftlichen Zeitschriftenliteratur; Internationale Bibliographie der Rezensionen geistes- und sozialwissenschaftlicher Literatur; Social Science Information Gateway; Humanities International Index; Ulrich's Periodicals Directory; EBSCO; ProQuest; Digitalna knjižnica Slovenije; Revije.si (JAK).

Enojna številka: | Single Issue: 10 €

Dvojna številka: | Double Issue: 16 €

Spletna stran: | Website:

phainomena.com

PROTOMODERNA

KAZALO | TABLE OF CONTENTS

Damir Barbarić Ob izvoru demokracije <i>At the Source of Democracy</i>	5
Mario Kopic Težave z Machiavellijem <i>Trouble with Machiavelli</i>	49
Jernej Kaluža »Množica« kot politični problem moderne filozofije <i>“Multitude” as a Political Problem of Modern Philosophy</i>	61
Luka Trebežnik Avtoimunost in gostoljubje. Dekonstrukcija telesnih in protitelesnih metafor <i>Autoimmunity and Hospitality. A Deconstruction of Body and Antibody Metaphors</i>	85
Dragan Prole Pričenjanje na drugi strani začetka. Husserl in zgodnje avantgarde o primitivnem in začetnem <i>Beginning beyond Start. Husserl and the Early Avant-Garde on the Primitive and Originary</i>	107
Žarko Paić Pessoa? Metafizična norost epohe <i>Pessoa? The Metaphysical Madness of the Epoch</i>	129
Harry Lehmann Perceptivna primerjava kot temelj filozofije umetnosti <i>Perceptual Comparison as the Foundation for Art Philosophy</i>	167
Dario Vuger Situacionistično mesto in situacija arhitekture – pogled na urbanizem komunikacije <i>The Situationist City and the Situation of Architecture – A Look at the Urbanism of Communication</i>	187
Marjan Šimenc Cilji pouka filozofije, instrumentalizacija in didaktike filozofije <i>The Aims of Teaching Philosophy, Instrumentalization, and Didactics of Philosophy</i>	209

Boris Zizek	
Izvrševanje in utemeljevanje, objektivni in subjektivni podatki – vzporednica?	231
<i>Performance and Elaboration of Reasons, Objective and Subjective Data – a Parallel?</i>	
Primož Turk	
Aristotel o nujnosti čutnega zaznavanja	259
<i>Aristotle on the Necessity of Sense Perception</i>	
Marijan Krivak	
Kaj je filozofija? O metafiziki dejanske sreče	279
<i>What Is Philosophy? On Metaphysics of True Happiness</i>	
Tina Bilban	
O človeški naravi in filozofskem premisleku znanstvenega napredka	311
<i>On Human Nature and Philosophical Reflection of Scientific Progress</i>	
RECENZIJE REVIEWS	
Damir Barbarić: Skladba svijeta. Platonov Timej (Stjepan Štivić)	321
Dragan Jakovljević: Erkenntnisgestalten und Handlungsanweisungen (Dean Komel)	325
Martin Heidegger: Kaj se pravi misliti? (Dean Komel)	329
DOKUMENTI DOCUMENTS	
<i>Schleiermacher o prevajanju Schleiermacher on Translation</i>	
Friedrich Schleiermacher	
Platonova dela	347
<i>Plato's Works</i>	
Friedrich Schleiermacher	
O različnih metodah prevajanja	375
<i>On the Different Methods of Translating</i>	
Lucija Arzenšek	
Hermenevtični vidiki prevajanja pri Friedrichu Schleiermacherju	403
<i>Friedrich Schleiermacher's Hermeneutical Aspects of Translation</i>	
<i>Navodila za pripravo rokopisa</i>	427
<i>Manuscript Submission Guidelines</i>	431

DOKUMENTI | DOCUMENTS

Schleiermacher o prevajanju | Schleiermacher on Translation

UDC: 1(38)Platon

Friedrich Schleiermacher

PLATONOVA DELA

Predhodna pripomba

Načela, po katerih je prevod izdelan, vsakdo zlahka razpozna; zagovarjati jih bi bilo deloma odveč, deloma zaman. V nameri glede načina, kako smo jim sploh ali posamično zadostili, prevajalec radostno pričakuje napotil večjih presojevalcev, ki se na zadevo spoznajo, in bo – kar ga prepriča – po možnosti uporabil. Drugih prevodov v novejši jezike med delom ni imel pri roki. Od edinega nemškega, ki se razteza čez celega Platona, je mogel – po starem poznavanju taistega – pričakovati za svoj namen in nazor le malo uporabnega. Kar zadeva dostopne prenose [Übertragungen] posamičnih pogovorov, se mu delno zdi, da ima prevajalec celotnega Platona zadolžitve, ki jih ne smejo ali nočejo priznati ti, zaradi katerih je treba marsikaj odložiti, kar bi sicer bilo posrečena najdba; delno se je prevajalec bal nevarnosti, da bi si s prevzemanjem zdaj ene zdaj druge podrobnosti neopazno uničil enotnost in enako držo, ki sta za tako celoto nujni. Če naj bi v prihodnosti naredil izjemo pri nekaj odličnih poskusih, se to ne bo zgodilo brez obvestila.

Glede različic [*Lesart*] bo prevajalec tam, kjer je lahko izbral samo iz znane zaloge, variant starih izdaj, Stephanusovih¹ domnev, Ficinovega² prevoda, Cornarjevih eklog, zgolj v tem primeru to posebej oznanil, ko se mu zdi nujno obrazložiti razloge za svoj izbor, pri tistih pogovorih pa, ki so dejansko precej kritično predelani, se bo nanje navezal. Od lastnih poskusov izboljšave besedila bo sklepoma oznanil samo tiste, ki dejansko vplivajo na prevod. Prosi, da upoštevate, da gramatične malenkosti, pri katerih za to ne gre, tu povsem preskakuje, tako da prevod konec koncev ne bo imel nikakršne kritične vrednosti. Po drugi strani pa bom kot prevajalec, ki mora za svojo potrebo ustvariti [kak] nasvet, slediti prenekateri domnevi, ki je kot izdajatelj ne le, da ne bom sprejel v tekst, ampak je sploh ne bom omenjal, oziroma zgolj kar najbolj plaho. Mnogo zaslug za prevod imata moja prijatelja G. L. Spalding³ in L. F. Heindorf, z najdenjem pravilnega in opozarjanjem na napačne posege.

348

Uvodi in pripombe nikakor ne terjajo izoblikovanja v komentar; prvi naj bi prvenstveno, kolikor je treba, razložili notranja in zunanja razmerja platonskih pogovorov, druge naj bi deloma podpirale, deloma posamično razjasnile, kar bi neizvedenemu bralcu lahko bilo manj razumljivo. Če so prvi [izmed] vélikih pogovorov morda vsekakor prepodrobno obravnavani, bomo posledično lahko dosegli več kratkosti, če predpostavimo, da so bralci seznanjeni z namero prevajalca in se z njo strinjajo. Številke na robu/opombe označujejo strani v Sephanusovi izdaji Platona, ki jih je prav tako dodal izdajatelj Zweibrücker.

Stolpe, aprila leta 1804

F. Schleiermacher

1 Henri (II.) Estienne (1531–1598), lat. Henricus Stephanus, založnik, izdajatelj, humanist, Platonova dela izdal l. 1578. Vse opombe so delo prevajalca.

2 Marsilio Ficino (1433–1499), lat. Marsilius Ficinus, humanist, zdravnik, filozof; prevod v latinščino izšel 1484.

3 Georg Ludwig Spalding (1762–1811), filolog, izdajatelj Demostena in Kvintiljana.

Uvod

Grške izdaje Platonovih del običajno na začetek postavijo opis njegovega življenja iz znane Diogenove⁴ zbirke. Le najnerazumljivejša navezanost na stari običaj bi lahko slavila tako grobo, brez vse presoje spisano skropucalo t(ak) ega prevoda [*Übertragung*]. Ogled teh in drugih starih opisov Platonovega življenja v primerjavi s tem, kar se skopo in raztreseno najde v drugih virih, je že Tennemann⁵ v *Platonovem življenju* postavil pred svoj *Sistem platonske filozofije*.⁶ Ker od takrat niso oznanili ne bistveno globljih raziskav, ne odkrili novih dejstev, ki utemeljeno upajo, da bodo ob uporabi navedeno delo pustili daleč za seboj: tako je verjetno najbolje, da take bralce, ki bi bili radi poučeni o tem, napotimo tja. Kaj več je toliko manj nujno, saj nihče, ki bi bil dostojanstveni bralec Platonovih spisov, ne more dojeti misli, da bo iz velikokrat znova pripovedovanih, zmaličenih malenkosti ali epigramskih odgovorov, četudi bi bili zanesljivi, zanetil luč o nazorih [*Gesinnungen*] moža, ki bi lahko obsijala njegova dela; prej je tako, da želi razumni bralec pri takem piscu spoznati te nazore iz del samih. Kar zadeva večje prigode njegovega življenja, se zde ravno ta natančnejša razmerja, iz poznavanja katerih bi se dalo razviti temeljitejše razumevanje prenekaterih posameznosti v njegovih spisih, te pa so se poznejšemu raziskovanju za vselej pomaknila tako daleč, da bi bila vsaka domneva, ki bi jo kdo o tem lahko navedel, utež na tehtnici, in da lahko v njegovih spisih pogosto pokažemo le na to, kar je najbolj določeno, da je tam najti namig na kakšno koli osebno razmerje že, ne da bi le-to lahko sami ugotovili. Da, celo o bolj poznanih prigodah njegovega življenja, njegovih nenavadnih potovanjih, se da z gotovostjo ugotoviti tako malo natančnega, iz česar se ne da povleči posebnega dobitka za časovno določenost in razpored njegovih spisov, da lahko kvečjemu le kdaj pa kdaj naredimo za verjeten kraj, kjer prva prekine vrsto drugega. Take posamezne domneve je bolje izreči neposredno tam, kjer morda še lahko širijo kaj svetlobe.

4 Diogenes Laertius, *Življenja in misli znamenitih filozofov*, Ljubljana 2015.

5 Wilhelm Gottlieb Tennemann (1761–1819), prof. filozofije v Jeni in Marburgu, izdal obširno zgodovino filozofije (1798–1819).

6 *System der Platonischen Philosophie*, 4 zv., Jena 1792–1795.

Kar bolj spada k namenu, če bi le bilo mogoče znotraj vnaprej zakoličenih meja, bi vsekakor bilo, da bi kaj navedli o znanstvenem stanju Helenov iz časa, ko je Platon stopil na svojo pot, o napredovanju jezika glede označevanja filozofske misli, o takrat navzočih spisih te vrste in o domnevni stopnji njihove razširjenosti. Tu je nesporno treba ne le še marsikaj natančneje razložiti, kot se je godilo dosedaj, kar nekaj povsem na novo preiskati, morda je treba tudi še navreči vprašanja, ki so poznavalcu teh predmetov nič manj kot brezpomembna in na katere se doslej skorajda sploh mislilo. Vendar – zasledovati novo in dvomljivo takih raziskav v [tem] sovisju, je temu mestu neprimerno; in posamezno, tudi s tega področja, prav tako ostaja prej namenjeno za določeno mesto, na katerega se navezuje – naj gre za pojasnilo ali za pomenljivost, ki jo je treba ovreči. Obče in poznano je tudi pri nemških poročevalcih o zgodovini tega obdobja filozofije predstavljeno po namenu, kolikor je za pripravo na branje Platonovih spisov sploh skrajno nujno, zato da ne blodimo po temi in že od začetka ne povsem zgrešimo pravilnega gledišča za njihovo razumetje in ocenjevanje. Ti spisi so namreč povsod polni očitnih in skritih navezav na skoraj vse zgodnejše in sočasno. Prav tako pa tudi, kdor ne ve o skupem stanju govorice v filozofskem oziru vsaj toliko, da čuti, kje in kako ta Platona omejuje, in kje jo sam mukoma gradi naprej, ta ga bo, največkrat na najbolj nenavadnih mestih, nujno narobe razumel.

350

O Platonovi filozofiji sami namenoma, četudi bi to lahko odpravili tako zlahka in na kratko, tu predčasno ne bomo povedali nič, s tem ko se cel končni namen tega novega prikaza njegovega dela usmerja na to, da z neposrednim natančnejšim poznavanjem taistega [dela] – vsakemu omogočimo lastni, bodisi povsem nov ali vsaj popolnejši pogled na duha in nauk tega moža. Takemu končnemu smotru ne bi bilo nič bolj nasprotnega kot prizadevanje, bralcu že vnaprej vlivati kakršno koli predstavo. Kdor torej s temi deli doslej ni bil neposredno seznanjen, naj opusti, kar so ga naučila tuja poročila o njihovi vsebini in sklepe, ki naj bi jih iz tega potegnili, naj medtem počivajo v svoji vrednosti, in naj jih poskusi pozabiti; kdor pa si je iz lastnega poznavanja že izgradil sodbo, se bo kmalu ozavedel, kako se s tem sovisjem, v katerem bo našel te spise prikazane, spremene tudi njegovi pogledi, ali pa se bodo vsaj bolje povezali, dobili večji obseg ter se poenotili s tem, da se natančneje, kot se je to dosedaj zgodilo, spozna Platona kot filozofskega umetnika. V

prenekaterem pogledu namreč med vsemi, ki so od nekdaj obstajali, noben filozof ne bi bil tako upravičen, da na sploh toži, da je napačno ali sploh ne razumljen, kot ravno naš. Sicer so najbolj grobe med temi nesporazumi odpravila še zlasti nova prizadevanja, vse pohvale vredna; medtem pa, kdor je pozoren, kako lahkotno ali pa z neuspešno skritim občutkom nesigurnosti tudi najboljši pojasnjevalci govorijo o namerah posameznih Platonovih del, in kako zlahka in ohlapno obravnavajo sovisje vsebine s formo v posameznem kot tudi v celoti, ta bo našel dovolj sledi, da tudi pri vseh boljših pogledih v osnovi povsod še ni bilo popolnega razumevanja, in to tudi še ni osredotočeno, kamor bi ga sami lahko privedli z našimi nezadostnimi pomagali. Tako se zdi tisto zadovoljstvo nekoliko nezrelo, to, ki zatrjuje, da lahko Platona zdaj razumemo že bolje, kakor se je sam razumel, in da se lahko nasmihamo temu, kako Platona, ki je tako poudarjal zavedanje nevedenja [*Bewußtsein des Nichtwissens*], tako neplatonsko iščejo. Varajo se vsaj za polovico, namreč za vse tisto, kar v Platonovi filozofiji lahko razumemo samo tako, da dovolj cenimo kar največjo namernost v so(po)stavi njegovih spisov in to kolikor se da slutimo. In še posebej v tem pogledu na to, kar so drugi napravili drugače, poskus kakor sedanjí, dopolnilo, ki ga ne moremo odpraviti na hitro, in mora, kolikor se posreči, pripomoči k temu, da še naprej spodbujamo razumevanje Platona. To se zagotovo zjasni vsakemu posebej; nihče noče zanikati, da poleg običij težav, ki jih ima, da na področju filozofije kogar koli temeljito razume kot enako nastrojenega, se temu v odnosu do Platona pridruži še svojevrsten vzrok, njegovo celotno odstopanje od običajnih form filozofskega sporočanja. Gre še posebej za dve, v katerih se največja množina tistega, kar se običajno imenuje filozofija, giblje z največjim odobravanjem. Najprej tista, ki jo imenujejo sistematična, saj celotno področje razdeli na več posameznih znanosti, in vsakemu od teh posebnih delov celote posveča posebno delo ali oddelek, kjer načrtno gradi s sobami in nadstropji, tako da lahko, komur le ne odpovesta spomin in prsti, vse, vsaj brez napak, četudi ne brez truda, premerimo in prerišemo, iz česar nato zlahka nastane mnenje, kot da je nekaj, in tudi, kakor da je to tudi opazovalec ponovno-tvoril [*nachgebildet*]⁷ in razumel. Kakor so

7 Prim. J. J. Winckelmann, »Misli o umetnosti«, *Nova revija* 309–311 (2008), str. 208, op. št. 24.

te stavbe namreč pogosto slabo utemeljene in na slepo razdeljene, imajo pa vendarle precejšen ugled čvrstosti in reda; imajo pa tudi za zlahka razumljivo, ne samo to posamezno zase, ampak tudi v sovisju z drugimi deli stavbe, čemu mora tvorec sam z neizogibnimi napotki dati razločna navodila. Druga, nič manj redko rabljena in nič manj priljubljena forma je fragmentarična, ki ima opravlka le s posameznimi raziskavami, in sestoji iz tako odtrganih koščkov, o katerih smo si težko gotovi, ali so dejanski členi, ali pa so ločeni samovoljno in protinaravno, vseeno pa jih hoče filozofija narediti doumljive [*begreiflich*]. Četudi tu, po naravi zadeve same, netemeljitost in nerazumljivost nista zares domači, saj se o središču in kraju, kjer stojimo, nis(m)o sporazumeli: tako zadobi tudi to delo videz lahnosti in zanesljivosti s tem, da svoj cilj določi vnaprej, ga poimenuje, in se mu bliža naravnost. V tem smislu so tudi pogosto uporabljali dialoško obravnavo, in marsikdo je postal slaven zaradi tega, da je posrečen Platonov posnemovalec, da je še bolj sokratski in jasen, ni pa iz Platonove umetniške forme znal narediti nič drugega kot ohlapno preobleko in ohlapen način obravnave. Kogar so razvadila pomožna sredstva, ki jih te metode navidez ponujajo, temu se mora v Platonu vse zdeti čudežno in bodisi prazno ali skrivnostno. Četudi mu je bila razdelitev filozofije na različne discipline tako malo tuja, da ga lahko gledamo kot nekakšnega prvega tvorca taiste, tako skoraj noben od njegovih spisov ni posebej omejen na eno od teh disciplin. Ker je imel njeno bistveno enost in skupnostni zakon za večje in je za tem še posebej stremel; so tako različne naloge povsod mnogovrstne in med seboj prepletene. Kdor zato hoče po drugi strani ta dela ponižati v fragmentarna, se mora vselej znajti v zadregi o samolastni vsebini, ki se redko izreka dobesedno; na tiho si bo moral priznati, da ta mož verjetno ni imel skromnega namena obravnavati le posamične predmete, temveč, ali tega namena ni imel, ali pa je bil ta precej večji.

Zato [imamo] o Platonu in njegovih spisih dvakrat nepravilne sodbe, ki so padle že davno. Prvo, da v njegovih spisih zaman iščemo kar koli celega, da, lahko poiščemo samo prve temeljne poteze kakega sebi enakega in vse prežemajočega filozofskega miselnega načina in nauka, prej v njem vse niha, in da je komaj kaj čvrsto povezano s preostalim; da, pogosto eno nasprotuje drugemu, saj je namreč prej objesten dialektik kot dosleden filozof, bolj željan ovreči druge, kakor da bi bil sposoben ali nastrojen vzpostaviti lastno,

dobro utemeljeno učno zgradbo; in kjer mu gre za sij lastnih trditev, tam za vsakokratni namen nabira sestavne dele zdaj iz enega, zdaj iz drugega sicer spornega nauka. Taka sodba ni nič drugega kot preoblečeno priznanje popolnega nerazumevanja Platonovih del, in sicer v prvi vrsti zavoljo njihove forme, pri čemer je temelj tega občutja nespoznan, in namesto, da bi ga iskali v tem, ki sodi, ga postavimo v to, o čemer sodimo. Tega podcenjevalnega nazora ni treba izrecno proslavljati, saj sam zadostno priča proti sebi. Medtem ko toži o protislovju in nesovisju, vseeno ne dokaže, da je posamezno dojel pravilno; ali odkod sicer tiste čudaške raziskave, med katerimi osebe Platonu podajajo svoje mnenje o tem ali onem? – vprašanje, ki ga lahko navrže nekdo, ki Platona sploh ne razume, saj predpostavlja, da je njegova dialoška forma precej nerabna, prej moteča kot pojasnjujoča štafaža [*Umgebung*] povsem splošnega načina prikazovanja njegovih misli. Ta nazor ni utemeljen na ničemer in ničesar ne pojasnjuje, vso nalogo pušča [nepojasnjeno], brez nadaljnega ga lahko ovrže dejstvo, kolikor se posreči, da Platonova dela spravimo v sovisje, v katerem bo razumljivo tudi vsako posamezno delo, skupaj z nauki, ki jih vsebuje. Za tak poskus bo še bolj nujen tudi poziv s te strani, saj se večina tistih, ki tako slabo sodijo o Platonovih delih, vseeno ne more ubraniti vsaj delnega občudovanja tega moža. Ker o njegovi veličini in izjemnosti nimamo nobenega drugega (po)kazalnega dokaza, razen teh spisov: tako se oboje ne ujema, ona sodba in to občudovanje; zadnje bi imelo komaj kak drug predmet, kot lepote govorice in pesništva, porabljene za nično vsebino, ali pa posamična tako imenovana lepa mesta ali npravne izreke in načela, kar vse kaže na zelo podrejeno, če ne že dvomljivo vrednost, tako da, če hočete nemoteno občudovati naprej, potem si morate sami želeli najti na njem kaj več, kakor so našli doslej. Zato so si drugi zgradili mnenje – večinoma s prav tako malo pravilnega vpogleda, bolj z dobro voljo, deloma tudi iz posamičnih izjav Platona samega, deloma pa tudi iz široko razširjenega izročila, ki se je ohranilo iz tradicije – o ezoteričnem in eksoteričnem v filozofiji, kakor da v Platonovih spisih njegova prava modrost sploh ni vsebovana; ali pa [je] zgolj v skritih namigih, ki jih težko najdemo. Ta na sebi povsem nedoločena misel se je izoblikovala v najbolj raznotere podobe; od vsebine Platonovih spisov so odtegnili zdaj več zdaj manj, njegovo resnično modrost iskali v skritih naukih, ki jih tem spisom pravzaprav sploh ni zaupal; da, zastavili so velike obravnave, da bi določili, kateri Platonovi spisi

so bili eksoterični, kateri ezoterični, da bi lahko zvedeli, kje bi še našli sled o njegovi resnični skriti modrosti. Če torej odštejemo resnico, ki je v tej trditvi, kolikor je skrito in težko najdljivo tako le odnosno, *beziehungsweise*, relativno, in je povsod za koga lahko kaj skritega in težko najdljivega, celota pa je splet nesporazumov in zavitih predstav, ki jih je šele treba izviti eno iz druge.

Te predstave o ezoteričnem in eksoteričnem je namreč treba kritično pregledati, saj se v različnih časih pojavljajo v povsem različnih pomenih. Pri prvih Pitagorejcih se je ta razlika namreč neposredno vezala na vsebino, da so [tiste] predmete označili za ezoterične, ki jih niso hoteli sporočiti zunaj meja njihove najbolj notranje povezave; domnevati je treba, da je njihov politični sistem bistveno bolj zapolnjeval mesto ezoteričnega, bolj kot njihove tako nepopolne oz. nesumljive metafizične spekulacije. Takrat je bila tudi filozofija povezana s političnimi namerami in šola s praktičnim pobratenjem tako, da se po Helenih kaj takega ni več zgodilo. Kasneje so imenovali ezoterično predvsem to, česar v popularnem predavanju, h kateremu so se nekateri spustili po pomešanju sofistov s sokratiki, niso mogli povedati; razlika se je torej neposredno tikala predvsem predavanja, in le posredno zavoljo tega šele njegove vsebine. Platon stoji v sredi med tema dvema obdobjema; v katerem koli smislu so hoteli uporabiti ta pojma za platonske spise in filozofijo, da bi jih tako razdelili na dva dela, so povsod obtičali. Zadnjega pomena tisti, ki so ga hoteli uporabiti, sami niso mogli izbrati, saj so izhajali od tega, da so vsi spisi skupaj težko razumljivi, torej so morali priznati, da jim je Platon zmogel sporočiti najtežje in najskrivnostnejše iz svoje modrosti tako dobro kot tudi vse ostalo. Kar zadeva prvi pomen, o naukih njegove filozofije, o katerih namenoma sploh ni govoril zunaj notranjega kroga zaupnih prijateljev, ali pa je govoril le v nejasnih namigih; tako naj bi to resno trdili in izpeljali s sovisnim prikazom takih naukov in namigov, ki ciljajo na to, četudi so še tako tihi, ali jih vsaj dokazali v neznatni meri, s kakršnimi koli zgodovinskimi sledmi že. Zato moramo med vsemi zagovorniki tega mnenja, t. i. novimi platonisti, *Neu-Platonisten*, neo-platoniki še zmeraj najbolj hvaliti te, ki so dejansko poskusili prvo. Ostali ne želijo, da jim kaj pokažemo. Če odmislijo teozofsko vsebino, in Platonu ne želijo pripisati kakih naravoslovnih znanj, ki jih ni mogel imeti, in bi jim poleg tega celo nasprotovali njegovi spisi: tako ne smejo na področju filozofije najti ničesar, o čemer naj v teh spisih ne bi

sodili bodisi naravnost in razločno, ali pa vsaj po razlogih. Tisti, ki razliko ezoteričnega zvajajo zgolj na razliko in spor s politeizmom in ljudsko religijo, ga dejansko povsem odpravijo, [ga] naredijo bodisi za pravno pridržanje, ki bi bilo skrajno nezadostno, saj se da Platonova temeljna načela dovolj razločno razbrati v njegovih spisih, tako da komaj lahko verjamemo, da so njegovi učenci potrebovali še drug poduk, ki se ga je Platon branil, ali pa gre za otročje prirejanje, ki se zabava s tem, da govori glasno za zaprtimi vrati, kar bi se sicer dalo tudi javno povedati, le tiše. Prav tako malo se da najti prave zgodovinske sledi, ki podpirajo mnenje o razliki eksoteričnega in ezoteričnega pri Platonu. Če [razlika] meri zgolj na vsebino, in da so skriti nauki v ezoteričnih spisih vsebovani na prav tak način kakor splošnejši [nauki] v eksoteričnih [spisih]: potem mora biti prvo in najnepopustljivejše, kakor koli že narediti za verjetno, da so bili ti spisi obelodanjeni na nek drug način od prvih, sicer bi bil ves napor brez smisla; na to pa izgleda nihče ni resno pomislil. Nadalje, kako naj bi bilo, da se Aristotel, ki mu je nesporno šlo za resnično oceno resnične Platonove filozofije, in mu kot mnogoletnemu notranjemu učencu taistega verjetno nič ni moglo ostati skrito, nikdar ne sklicuje na druge vire, pa tudi se ne zdi, da bi zastavil kako skrito razumevanje teh spisov. Še več, povsod se sproščeno in preprosto sklicuje na nam predložene spise, in tudi če priložnostno navaja druga izgubljena ali morda ustna napotila, tam ti navedki nikakor ne vsebujejo kaj v naših spisih nezaslišanega ali od njih povsem odstopajočega. Če ti torej sploh ne bi ali bi le zaradi skrite razlage vsebovali pravi Platonov nauk – kako bi se torej Aristoteles, še zlasti zaradi načina, kako spodbija svojega učitelja, lahko izmaknil najbolj bridkim očitkom s strani pravih naslednikov taistega, če bi se takó boril zoper boljše vedenje – le proti senci.

Vsekakor gre za pohvalno podjetje, da lahko zdaj zares ponazorimo te nesporazume in njihov vzrok, celo ovedemo in pripravimo do pripoznanja te, ki se v to zapletajo: razčlenjujoče razdelamo filozofsko vsebino platonskih del, jo karseda brezformno predočimo tako razkosano in posamezno, razgaljeno od okoliščin [*Umgebungen*] in vezi. Če torej lahko tako pregledajo goli izplen, in se izpričano/dokazano prepričajo, da je zares vzet od tam: tako bodo verjetno morali priznati, da je bilo le od njih odvisno, da ga niso odkrili, in da je zaman pritoževati se ali sanjati o drugem izgubljenem zakladu platonske modrosti. Po tej poti lahko že dosežemo, da napačni sum zoper Platonova

dela izgine, da se nerazumevanje taistega bolje obelodani. Da, gotovo je tudi, da mora celo tisti, ki želi to temeljito in v popolnosti izvesti, prav tako sam razumeti Platona: prav tako pa je tudi gotovo, da se s tem razumevanja Platona za druge niti ne olajša, niti ne spodbudi; ampak, kdor se želi izrecno držati najboljšega prikaza te vrste, zlahka doseže le umišljeno poznavanje, od pravega pa se bo prav zato še bolj oddaljil. Seveda mora tisti, ki želi razkosati in v pomoč primerjavi z drugim podobno razkosanim ločiti posamezne žile ali kosti, natančno poznati celotno naravo telesa, prav tako bi bila to najbolj temeljita korist, ki bi jo lahko jamčil oni filozofski posel: tisti, ki si dajo te dele pokazati in ki primerjajo, vseeno s tem ne bodo dospeli do poznavanja svojevrstne narave celote. Prav tako ti nikakor ne bodo spoznali Platonove filozofije; če sploh kje, sta v njej nerazločljivi forma in vsebina, vsak stavek lahko prav razumemo le na njegovem mestu, v povezavah in omejitvah, kot ga je postavil Platon. Še manj bodo razumeli moža samega, še najmanj bo pri njih dosežena njegova namera, ki se je gibala proti temu, da lastni smisel [*Sinn*] živo prikaže ne le drugim, ampak da prav s tem tudi živo vznemiri in povzdigne njihov čut [*Sinn*]. Zato je nujno dopolnilo razčlenjujočemu prikazu, ki ga od nedavna posedujemo v popolnosti, ki precej presega prejšnje poskuse, to, da člene proizvedemo v njihovem naravnem sovisju, tudi brez razkosavanja, tako kot se običajno kažejo, zelo skopo razmetani, namreč, ne posamična mnenja, temveč posamična dela – kako so, kot vse popolnejše predstavitve, postopoma razvijala njegove ideje, da bo – s tem vsak pogovor dojamemo ne le celoto za sebe, ampak tudi v njenem sovisju dojetem z ostalimi [pogovori], – bo tudi on sam končno razumljen tudi kot filozof in umetnik.

Ali tako sovisje obstaja, ali pa je tako podjetje morda zadevi neprimerno in vse preveliko, da bi se kdaj posrečilo, to se najbolj razjasni iz prve predstave, ki nam jo vzbudi Platon o svojih spisih in njihovih namerah, kakor ga bomo kmalu slišali v *Fajdrosu*. Zadevo obravnava precej malenkostno in toži, kako negotovo je vselej s pisnim sporočanjem misli, četudi jih bo duša bralca sama ponovno tvorila in si jih torej v resnici usvojila, ali pa z zgolj navideznim razumevanjem besed in črk nastopi prazno umišljanje, kakor da bi vedelo, česar vendarle ne ve. Zato je bedasto, če na tem preveč gradimo, in prava zanesljivost je le živ usten pouk. Pisanje si moramo drzniti v negotovo, toliko bolj zaradi tega, kar je za pišočega in za tiste, z njim že vedoče, kot zaradi

tega, kar bi lahko postalo za še nevedoče/nevedne.⁸ Kdor hoče premišljevati, katera je tako visoko povzdignjena prednost ustnega pouka, na čem temelji, ne bo našel nobenega druge kot te, da je poučujoči, v pričujočem in živem vzajemnem učinkovanju z učečim, vsak trenutek lahko ve, kaj je ta dojel in kaj ne, in tako pripomore dejavnosti njegovega razuma, kjer [to] umanjka; da to prednost dejansko dosežemo, temelji, kot vsakdo vidi, na formi pogovora, ki jo potemtakem resnično živi pouk nujno mora imeti. Na to se navezuje, kar Platon pravi, da govorjenemu govoru vselej pomaga njegov oče in ga lahko obrani, ne samo zoper ugovore tistega, ki meni drugače, temveč tudi predvsem proti trdoglavosti še ne vedočih; napisani [govor] nima nikakršnega odgovora na kakšno nadaljnje vprašanje. Iz tega se mimogrede že zjasni, kako zelo je vsak udejanjil to pravico, da spregovori vsaj besedo o Platonu, [vsak] ki lahko dojame misel, da se je ta lahko pri svojem notranjem ustnem pouku poslužil sofistične metode v dolgih predavanjih, ki se zde, po lastni izjavi, najbolj oddaljena od omenjene prednosti. Vendar je bila njegova metoda na vse načine, ne le slučajno, ali s privajenostjo in z izročilom, temveč nujno in po svoji naravi, sokratična, in sicer kar zadeva neprekinjeno napredujočo izmenično delovanje in globlje prodiranje v dušo poslušajočega, je treba prav gotovo dati prednost metodi [*der*] mojstra, kakor mu je učenec pokazal v oblikujoči se dialektiki, pa tudi v bogastvu in obsegu lastnega zrenja. Ne glede na te tožbe je Platon od prve možatosti, pa vse do najbolj pozne starosti mnogo napisal: očitno je, da je moral poskušati tudi pisni poduk prvega narediti tako podobnega onemu boljšemu kakor se le da, in se mu je to tudi moralo posrečiti. Če namreč mislimo na tisto neposredno namero, da naj bi bila pisava [*Schrift* : spis] zanj in za vse njegove spomin na njim že utečeno misel: če gledamo tako, Platon vse mišljenje tako zelo motri kot samodejavnost, da zanj spomin na pridobljeno te vrste mora nujno biti tudi spomin na prvi in izvorni način pridobitve. Zato tudi dialoška forma, kot nujna za posnemanje tistega čisto izvirno obojestranskega sporočanja, ki je postala njegovim spisom tako nepogrešljiva in naravna, kot njegovemu ustnemu pouku. Vendar pa ta

357

8 V izvirniku: »Das Schreiben aber müsse gewagt werden aufs Ungewisse, und mehr um deswillen, was es für den Schreibenden und die schon mit ihm Wissenden sei, als um deswillen, was es werden könne für die noch nicht Wissenden.«

forma nikakor ne izčrpa celote njegove metode, kakor je bila pogosto sočasno in pozneje uporabljana za filozofske namene, brez sledu Platonovega duha in načina uporabe njegovega velikega razuma. Že v njegovem dejanskem pouku, še bolj pa v pisnem posnemanju – če domnevamo, da je Platon hotel še ne vedočega bralca spraviti k vednosti, ali pa se je moral vsaj v odnosu do njega še posebej varovati, da ne povzroči praznega umišljanja vedenja – iz obeh ozirov mu je morala biti glavna stvar, da vsako raziskavo od začetka pelje in preračuna na to, da bralca bodisi prisili k lastnemu notranjemu spočenjanju/proizvajanju nameravane misli, ali pa da je prisiljen, da se mora najdoločneje predati občutku, da ni ničesar našel, nič razumel. Zato je treba, da naj konec raziskave ne bo izrečen naravnost in zapisan dobesedno, kar mnogim, ki se radi pomirijo, če le imajo konec, zlahka zadošča kot zanka, da pa je bila duša presajena v nujnost, da ga išče, in privedena na pot, kjer ga lahko najde. Prvo se zgodi s tem, ko je o svojem stanju nevedenja privedena do tako jasne zavesti, da v njem ne more prostovoljno ostati. Drugo, ko iz protislovij bodisi splete uganko, za katero je nameravana misel edina možna rešitev, in pogosto na navidez povsem tuje navrže prenekateri namig, ki ga najde in razume le ta, ki dejansko in samostojno išče. Ali pa pravo raziskavo prekriva druga, ne kakor tančica, ampak kot sprijeta koža, ki nepozornemu, le njemu, prekrije to, kar naj bi pravzaprav opazoval ali našel, pozornemu pa izostri in jasni čut/smisel za notranje sovisje. Kjer gre za prikaz celote, je ta nakazana samo z nesovisnimi potezami, ki pa jih tisti, ki že ima lik v lastnem smislu pred očmi, zlahka dopolni in poveže. To so približno tiste umetelnosti, s katerimi se Platonu skoraj pri vsakem posreči, da bodisi doseže to, kar si želi, ali pa da se vsaj ogne tistemu, česar se boji. In tako bi to bil edini pomen, pri katerem bi lahko govorili o ezoteričnem in eksoteričnem, seveda tako, da bi to kazalo zgolj na ustroj bralca, glede na to, ali se ta povzdigne do resničnega slušatelja notranjega [*des Inneren*] ali pa ne; ali pa naj bi to navezali na Platona samega, potem lahko rečemo le, da je bilo neposredno poučevanje njegovo edino ezoterično postopanje, pisanje pa le njegovo eksoterično. Pri vsakem je vsekakor lahko, šele ko je bil dovolj gotov, da so mu poslušajoči željno sledili, svoje misli izrekel čisto in v popolnosti, in morda tudi redno izvajal posebne filozofske znanosti, šele ko so zajele svoj višji razlog in sovisje v njegovem duhu, tudi skupno z njimi, po skupnostno porojeni [*erzeugten*] zasnovi. Ker je tudi v njegovih delih

prikaz filozofije v istem smislu napredujoč, od prvega razburjenja izvirnih in vodilnih idej, pa vse do četudi ne dovršenega prikaza posebnih znanosti, torej sledi, če predpostavimo to gornje, da mora obstajati naravno sosledje in nujen medsebojni odnos teh pogovorov. Napredovati namreč ne more v drugem pogovoru, če ne predpostavlja kot doseženega učinka, namerjenega v zgodnejšem [pogovoru], tako da je isto, kar je dopolnjeno kot konec enega, treba tudi predpostaviti kot začetek in temelj kakšnega drugega. Če bi Platon torej končal v ločenih prikazih posameznih filozofskih znanosti, bi bilo treba predpostaviti, da je tudi vsako za sebe postopoma spravil naprej, in potem bi bilo treba poiskati dve različni vrsti pogovorov, etično in fizično. Ker ju predstavlja kot povezano celoto, in je prav njegova svojevrstnost, da jih povsod misli kot bistveno povezani in neločljivi, so potem tudi priprave nanju tako zedinjene, napravljene z motrenjem njunih skupnih razlogov in zakonov, in zato ni več neodvisno paralelno napredujočih vrst platonskih pogovorov, ampak ena sama, vse v sebi zaobsegajoča.

359

To naravno sosledje je spet treba vzpostaviti, to je, kakor vsakdo vidi, namera, ki je precej oddaljena od vseh dozdajšnjih poskusov razporejanja Platonovih del, ki se deloma iztečejo v prazna igračkanja, deloma v sistematično ločevanje in sopostavljanje po prinesenih delitvah filozofije, delno tudi[:] začetni tu in tam, nič celega imeti pred očmi. So-stava v tetralogije, ki nam jo je ohranil Diogen sledeč Trazilu, očitno temelji na skorajda dramatični formi pogovorov, ki je povzročila, da jih razporejajo prav tako, kakor se dela tragiških pesnikov razporejajo sama po sebi, po redu atenskih slavij; tudi v tej čisti naključnosti je tako slabo vzdrževana in tako nerazumljivo izvedena, da največkrat sploh ne uvidimo razloga, zakaj je v posameznem ravno taka, kot je. Podobnost tudi ni izpeljana do te mere, da – kakor se je vsaka dramatična tetralogija končala s satirikonom – da bi bili tako tudi tu dialogi, v katerih najmočneje izstopita ironija in epidektična polemika, razporejeni na končna mesta, – nasprotno, vsi so nagrmadeni v dve teatrologiji. Prav tako malo so vzeli v ozir staro in na sebi precej verjetno izročilo, da je Platon že kot Sokratov učenec obelodanil nekatere od svojih dialogov; kako naj bi sicer bila ta [dva], ki se navezujeta na Sokratovo obsodbo in smrt, prva, *Lizis* in *Fajdros*, ki ju stari gledajo kot zgodnja dela, napotena daleč v sredino? Edina sled razumne misli bi morda bila ta, da predstavlja *Klejtofont*, postavljen pred *Državo*, upravičujoči

prehod od t. i. raziskujočih in navidez skeptičnih dialogov, k neposredno poučnim in prikazujočim, pri čemer je skorajda smešno, da se lahko hvali tako dvomljiv dialog, da je sprožil edino to misel. Razumljivejše so, četudi izhajajo od iste primerjave, Aristofanove trilogije, vsaj toliko, da ni hotel celotne mase podvreči tej miselni igri, ampak le tam, kjer je Platon sam dovolj razločno podal nek povezavo, ali pa tam, kjer je ta [povezava] v kaki zunanji okoliščini, [tam] konstruiral trilogijo, vse ostalo pa pusti nerazporejeno. Pri tem oba poskusa lahko dokažeta le, kako hitro se pravi red platonski del razgubi, razen pičlih sledi, in kako slaba je tista vrsta kritike, ki jo radi uporabljajo aleksandrijski raziskovalci jezika, kako malo je bila primerna, da najde principe za pravilni red filozofskih del. Manj zunanje, sicer pa nič boljše, so znane Diogenove dialektične delitve, ki nam jih Diogen ohranja brez naznake njihovega tvorca, po katerih izdaje običajno označijo v naslovu vsak pogovor. Na prvi pogled se zdi, da ta poskus ne spada sem, da meri bolj na ločevanje kot sopostavo, se navezuje na takšne ustroje, ki ne terjajo, da naj naznačimo eksponenta te naravne vrste. Poglavitna razdelitev na raziskujoče in poučujoče – prav razumljena – bi lahko vsekakor bila povod, da bi vsaj na grobo [*im Großen*] označili napredovanje platonskih pogovorov, saj prvi lahko zgolj pripravljajo druge, kot prikazujoče [pogovore]. Če naj ta nadaljnja delitev ne bi bila povsem nedialektična, pri prvih napravljena po formi raziskave, pri drugih zgolj po predmetu, je druga spet povsem neplatonična, razvršča dela po različnih filozofskih znanostih, tako da se raztrga tudi to, kar je Platon izrecno uskladi, kot *Sofista* in *Politika*, *Timaja* in *Kritijo*, da ne spominjamo drugih povsem nenavadnih sodb v posameznem. Istemu neplatonskemu načelu sledijo sizigije Serrana, ki so za razvrstitev Platona povsem neuporabne, in vsaj tistemu, ki se želi podučiti o posameznih predmetih po Platonovem mnenju, lahko služijo kot register, da mu pokažejo, kje naj išče odločilna mesta, kakor tudi pri uravnavanju platonskih spisov ostajajo zelo nevšečne in lahko izpadejo le zelo pomanjkljivo. Razen tega lahko še komaj kaj omenimo, morda to, kar je poskusil škot Jakob Gedder, in naš Eberhard v svoji razpravi o Platonovih mitih in o smotru njegove filozofije. Prvi si sploh ne bi zaslužil, da ga omenimo, če mu ne bi občasno pripisovali velikih zaslug, in celo terjali, da naj bi prihodnji prevajalec Platonova dela razvrstil po njegovem osnutku. To bi bilo tudi pri najboljši volji nemogoče. Celotno odkritje tega moža obstoji namreč v tem, da

se določeni Platonovi dialogi med sabo razjasnjujejo, in tako spodbujen pove skoraj o vsakem nekaj skrajno ubornih vrstic, ki ničesar drugega ne kažejo tako jasno kot to, da skoraj nikjer ni z razumom zaslutil Platonove namere. Tudi če bi vse to bilo boljše, in najbolj grobih dokazov nevednosti, nesporazumov na posameznih mestih tudi ne bi bilo: kako naj bi se torej po medsebojnem razjasnjevanju lotili razporejanja? kateri [pogovor] med vzajemnimi, po katerem zakonu naj bi bil prvi? Kar zadeva Eberhardov poskus – cilja na to, da zvede vsa Platonova dela na skupni končni cilj njegove filozofije, ki je zunaj filozofije same, v izobrazbi/omiki imenitne atenske mladine v krepostne meščane. Tu je ne glede na zelo jasno izvajanje težko odločiti, ali naj bi bil ta namen obenem temelj za iznajdevanje vseh višjih Platonovih spekulacij, kar bi bilo preveč smelo trditi, in če odštejemo krog, v katerem se vrti, saj mora šele filozofija določiti, kaj je vrlina meščana, – tudi za filozofijo samo vse preveč podrejeno stališče. Če naj bi šlo mnenje v smeri, da si je Platon svojo filozofijo izmislil ne glede na ta posebni smoter, in jo je že treba predpostaviti, spisi pa naj bi se navezovali na oni končni cilj, in so bili izdelani tako, kakor je ta zahteval pod vsakokratnimi okoliščinami: to bi bilo torej najmočnejše, kar se je kdaj povedalo glede njihovega ezoteričnega ustroja. Lahko bi tudi sledeč temu Platonovi filozofski spisi tvorili samo eno pedagoško vrsto, ali pa bržkone tudi polemično [vrsto], pri kateri bi bilo glede njenega odnosa do zunanjih okoliščin in dogodkov vse lahko zgolj slučajno, in tako bi jo lahko gledali, dovolj podobno biserni ogrlici, zgolj kot samovoljno razvrstitev produkcij, iztrganih iz svojega organskega mesta, tudi ob popolnem ponesrečenju one namere, samo kot nesmotrni okras; nič bolje ni, če trdijo drugi, da je Platon le po napuhu iz svojega vedenja oznanjal zdaj eno zdaj drugo proti vedenju enih in drugih filozofov. Ob vseh teh naporih sploh še niso mislili na vzpostavitev [Herstellung] naravne vrste teh spisov, ki se navezuje na napredujoči razvoj filozofije. Povsem drug karakter kot vsi dosedANJI ima Tennemannov *Sistem platonske filozofije*, vsaj tam s precejšnjo popolnostjo zastavljeni poskus odkriti kronološko sosledje platonskih razgovorov iz raznovrstnih zgodovinopisnih, vanje vtisnjenih sledi; to je vsekakor kritično, povsem častno stremljenje, tako raziskovalca zgodovine, kot tvorca tistega dela. Sicer je bila njegova namera pri tem manj usmerjena na to, da bi po tej poti odkrili resničen in bistven odnos Platonovih del, temveč le nasplošno, razlikovati čase, da ne bi v prikaz filozofije

zrelega in dovršenega Platona sprejeli tudi zgodnejših nepopolnosti. Toda tako kot pri prvem podjetju nasploh, je pričujoče nujno nasprotje: tako bi bila tista metoda, saj temelji na povsem zunanjih označbah, če bi jo lahko uporabili le splošno, in bi vsakemu platonskemu pogovoru odredila njegovo mesto med dvema drugima, naravni preizkus naše povsem notranje [metode]. Zato se rezultati obeh morda ne bi popolnoma ujemali, saj je zunanji nastanek kakega dela podvržen še drugim zunanjim in slučajnim pogojem, kakor njegov notranji razvoj, ki sledi zgolj notranjim in nujnim; iz tega lahko zlahka nastanejo drobna odstopanja, tako da se to, kar je bilo navzoče notranje prej od česa drugega, vseeno zunanje pokaže kasneje. S primerno pozornostjo do tega učinkovanje slučajnega, ki se pozornemu očesu le stežka izmakne, če bi bili obe vrsti popolnoma navzoči, in bi ju lahko natančno primerjali, bi morali obe najboljše vzajemno potrditi vladajoče ujemanje njune resnice. Pa vendar na tej poti odkrijemo malo določenih točk, za večino pogovorov predvsem nedoločene mejne točke, med katere morajo ti pasti, da, pogosto je to skrajno podano le po eni plati. Strogo gledano se zgodovinopisne sledi ne smejo raztezati preko Sokratovega življenja, vsi pogovori padejo vanj, z izjemo *Zakonov*, in redkih, ki jih Platon pripoveduje prek drugih, in pri katerih je imel na razpolago poznejši čas, te prednosti pa ni vselej izrabil [za to], da bi nam zapustil kako natančnejšo sled. Anahronizmi, ki si jih tu in tam privoščijo, sicer dajejo upanje za več zgodovinskih podatkov, tako da bi si želeli, da bi bil Platon večkrat kriv te napake; pa tudi ta neznatni izplen postane zelo dvomljiv z opazanjem, da so prenekatere od teh dejstev dobila svoje mesto šele ob poznejši predelavi, pri kateri se Platon seveda ni več tako živo prestavil v resnični čas pogovora, se je prej lahko pustil zapeljati, da jih brez pravila preskoči. Morda bi bilo za to metodo še več doslej neizrabljenih pomožnih sredstev. Tako bi lahko vladajoči ugled Sokrata, ki, če pogovore postavimo v določeno vrsto, počasi izginja, gledali kot merilo za oddaljitve pogovorov od časa njegovega življenja; ali pa tudi izbiro ostalih oseb – kot znamenje za živost udeležnosti, ki jo je Platon imel v Atenah, pri javnem življenju, in je tudi sčasoma otopela. Vse to pa je podvrženo toliko omejitvam, da je vsaka zanesljiva uporaba toliko bolj sumljiva kot vzpodbudna, in da nikakršno sklepanje, ki iz tega sledi, ničesar ne more odločiti, temveč lahko odda le neznaten prirast verjetnosti. Tako da bo s to metodo težko doseči več, kot če jo v tistem delu [*Werke*]

uporabimo s pohvalno umerjenostjo, četudi ne z vselej pravilnimi predpostavkami. Zagotovo vsaj nekaj tistega, do česar za njihovo sovisje pride z notranjim motrenjem Platonovih del, ne moremo ne soditi ne ovreči iz zgodovinopisnih namigov, saj to prizadevanje določa le posledico, nikakršnega trenutka v času. V pomoč jih je treba vzeti, kolikor je le mogoče, da vendarle dobimo nekaj točk, s katerimi lahko to sosledje povežemo z zunanjimi danostmi.

Če hočemo naravni red Platonovih del znova ustvariti iz nereda, v katerem so zdaj, mora biti, kakor se zdi, pred tem nujno odločeno, kateri spisi so dejansko Platonovi, in kateri ne. Kako naj bi sicer tak poskus zastavili z nekaj gotovosti [*Sicherheit*], in kako naj bi se, v primeru, če bi bilo med Platonova dela zamešano kaj tujega, tudi tisto pristno prikazalo v povsem napačni luči, če bi hoteli izsiliti, da nepristno povežemo z njim? Ali pa naj bi bilo dovoljeno, da sam vzpostavljeni red napravimo za merilo, in ostro in dovolj odrezano ugotovimo, da, kar se z onim sovisjem ne sklada, tudi ne bi moglo pripadati Platonu? Verjetno bi težko našli koga, ki bi to odobril, ne bi pa uvidel, da bi to bila skrajno enostranska odločitev o vprašanju, na katerega moramo odgovoriti iz povsem drugih razlogov, in da ne more obenem zavrniti ideje o pravilnosti te predpostavke, nastale iz motrenja del, za katere predpostavljamo, da so Platonova. Bržkone večina celotnega vprašanja o pristnosti Platonovih spisov ne bo pričakovala, ampak ga gleda kot že davno odločenega, razen nepomembnih dvomov, ki zadevajo le nekaj malenkosti, od katerih je lahko precej nepomembno, ali jih kdo sprejema ali zavrača. Tako bodo namreč sodili tisti, ki se pomirijo z že davno zastarano avtoriteto izdaj [Platonovih spisov]. Ta se seveda natančno ujema z seznamom Trazila pri Diogenu, le da je poznejša kritika *Klejtofonta* iztrgala iz naše zbirke, v tem seznamu manjkajo pojasnila besed, to bi bili edini naši dvomljivi predmeti. Da, za to zbirko imamo še boljše spričevalo, že imenovanega gramatika Aristofana, njegov seznam je imel pred očmi tudi Diogen, in nam prav gotovo ne bi zamolčal, če bi kje našel kaj od njega odstopajočega. Kako se lahko temeljita kritika, četudi se ne bi hotela ozirati na dvome, ki jih daje lasten občutek, pomiri s temi avtoritetami? Se niso, morda z izjemo nekaterih pesnikov, v vse pomembne, iz starožitja ohranjene zbirke del posameznih pisateljev, prikradle nepristne proizvedbe, tako da bi bil čudež, če bi bila Platonova [dela] izjema, saj je filozofska literatura

manj zaposlovala marljivost kritikov. Pri Platonu nastopi še posebna okoliščina, katere pomembnosti se v tem oziru verjetno še ni prav pretehtalo, da so namreč ti umetniški sodniki precej majhnih pogovorov, ki so jih našli, izločili iz zbirke kot Platonu nepripadajoče. Iz tega očitno izhaja, da so morali ti dialogi med drugimi Platonovi deli že dalj časa ohranjati svoje mesto, saj drugače ne bi bila potrebna posebna operacija kritike, da bi mu jih spet iztrgali. In do te uzurpacije ne bi moglo priti, če bi imeli spričevala o nepristnosti teh pogovorov, ki bi izvirala še iz časa pravih akademikov; kako potem – dokler so sploh bili navzoči ti, ki so pristno Platonovo izročilo ohranjali z vnemo za zadevo, – ne da se misliti, da bi Platonu lahko podtaknili tuje delo. Po čem so torej sodili ti kritiki, ki so nekatere dialoge sprejeli in druge zavrgli? Hoteli bi reči – imeli so, o vseh ne zavrženih, zagotovo dovolj starih izprijanij njihovega priznavanja iz naslednjih obdobj – tako je molk sodobnikov, ki jim ni bilo treba skrbeti za primer prihodnje zamenjave, in so za vsako navajanje potrebovali nek povod, ne posamično, ne skupaj, vzrok za zavrženje, in bi jih lahko zlahka obsodili nepravilno. Prav tako lahko protestiramo proti dopustnosti uporabljenih izkazov, imamo številne pomisleke, saj nas je več primerov, še pred kratkim, poučilo, kako hitro so v davni poznalci jezika in učenjaki v vrsto pristnih spisov sprejeli podtaknjene spise. Če pa so sodili bolj po notranjih razlogih, tako vsaj za te ni nikakršnega zastaranja, ampak jih je treba znova pravično preizkusiti v vsaki, tudi poznejši dobi. Zato nastane vprašanje, saj se bodo vsakemu marljivemu bralcu Platona kdaj pojavili pomisleki proti marsičemu, ali ti [*Jene*] ob svoji kritiki niso izšli od preveč omejenega stališča, ali pa vendarle niso uporabili pravih načel v vsej njihovi ostrini, in so torej obdržali marsikaj, kar ne bilo nič manj primerno zavreči. Dvoje še posebej hrani ta dvom – prvič, da se vsi pogovori, ki so jih takrat zavrgli, po [svojem] načinu ne ločijo povsem ostro od vseh takrat pripoznanih, ampak so se nekateri nekaterim precej približali, če gledamo tako na vsebino ali sestavo in način obravnave. Drugič, da se je iz istega časa, v katerem so bile tiste avtoritete splošno priznane, v znanih pomislekih zoper *Erastai*, *Hiparha*, obdržala še druga korenina dvoma, ki bi jo morda lahko presadili v plodnejša kritična tla, da bi se opazno širila naprej in udarila na plano na mnogo drugih krajih. Če je ugled zbirke do te mere načet, bo vsak, ki je obdarjen z lastnim čutom/smisлом za taka raziskovanja, moral priznati, da se mora po strogosti vsako delo [*Werk*] zase, iz

lastnih razlogov, izkazati za Platonovo. To pa se sprva ne more zgoditi drugače kot spet s spričevali/pričanji; in z ozirom na gornje, bi lahko podvomili, ali za nas obstajajo še druga veljavna pričanja kot Aristotelova. Tudi pri njem nastopi precej pomislekov, deloma zaradi dvomljivosti spisov, ki nosijo njegovo ime, saj so tudi tej zbirki primešana tuja dela, deloma zaradi slabega ustroja teksta, ki se zdi bolj, kakor so to doslej opazili, izpolnjen z glosemi, deloma tudi zaradi njegovega načina navajanja, ko pogosto omenja samo naslove Platonovih dialogov, brez pisca, ali pa tudi Sokrata, ko pričakujemo Platona. Filološki občutek, ki bi tu mogel zanesljivo odločiti, ali je Aristotel mislil Platona ali ne, ali mu je omenjene pogovore pripisoval ali ne, ta bi se moral izkazati kot v veliki meri izkušen, pa ne le na splošno, ampak še zlasti, da tu ne opisuje nikakršnega kroga, in na primer sodbo o Aristotelovih navedkih utemeljuje na prej sprejeti sodbi o Platonovih spisih samih. Zato tudi ne sme vsako zgolj začasno, in kakor je pogosto primer, skoraj odvečno in za okras izrečeno navajanje v Aristotelovih delih, veljati kot dokaz pristnosti kakega Platonovega dialoga. Edino, kar reši iz te zbeganosti, je, da se skozi večinski del pristnih Aristotelovih spisov vleče sistem presojanja Platona, posamezne dele katerega se z nekaj vaje vsakdo zlahka nauči razlikovati. Kjer najdemo to, zaposlenost z mesti iz Platonovih spisov ali pa zgolj z idejami, ki so v njih razločno vsebovane, lahko z gotovostjo sklepamo, da je Aristotel te spise imel pred očmi kot Platonove, četudi, kakor se občasno zgodi, spisa posebej ne omeni, ampak le na splošno omenja Platona ali Sokrata. Da bi to lahko natančneje razložili, bi vodilo daleč čez meje pričujočega uvoda, bilo pa bi tudi toliko bolj nepotrebno, saj dvomi med nepoznavalci obeh del niso dovolj močni, da bi to terjali, poznavalci pa bodo rezultatu le stežka kaj očitali – da nam tako ne sme manjkati gotovih dokazov za pristnost največjih Platonovih del, najpomembnejših za smisel njegove filozofije. Ta so kritična osnova, na kateri mora graditi vsaka nadaljnja raziskava; dejansko ne potrebuje nič boljšega. Tako izpričani pogovori tvorijo deblo, vsi ostali so samo njegovi poganjki, tako da je sorodnost z njimi [*mit jenen*] najboljše znamenje za odločanje o njihovem izvoru. Obenem morajo biti v tem deblu – za drugo opravilo razporejanja – naravi zadeve prav tako dani že vsi bistveni momenti občega sovisja. Seveda je moral prvi presojevalec Platonovega sistema prvenstveno zapaziti tudi najpomembnejši razvoj taistega, brez izjeme, in to dejansko tudi najdemo v

delih, ki jih najbolj potrjuje. Kot tiste, ki v obeh ozirih, pristnosti kot tudi pomembnosti, tvorijo prvi razpored Platonovih del izbiramo *Fajdrosa*, *Protagoro*, *Parmenida*, *Teajteta*, *Sofista*, *Politika*, *Fajdona*, *Fileba*, *Državo*, in z njo povezana *Timaja* in *Kritijo*. Ob njih imamo torej čvrsto točko, s katere lahko odločamo o obeh prizadevanjih, [tj.] pristnost preostalih, in da lahko ugotovimo mesto, ki vsakemu pripada, da lahko napredujemo; drugo tudi istočasno s prvim, ne da bi se obe [prizadevanji] s svojimi medsebojnimi odnosi odpravili kot prazni, temveč bržkone tako, da se obe zelo naravno mnogovrstno podpirata, kakor bo, vsaj upam, pokazala obravnava, ki sledi.

366

Prvo opravilo, preizkusiti preostale pogovore naše zbirke, ali lahko pripadajo Platonu ali ne, zato ni brez težav, ker karakter sorodstva, ki ga lahko izpeljemo iz izkazanih, sestoji iz več potez in značilnosti, in zdi se neprimerno terjati, da naj bodo vse v vseh Platonovih proizvedbah povezane na enak način; težko je tudi določiti, na katere od teh obeležij je treba gledati v prvi vrsti, kateri rang naj vsakemu odredimo. Troje je, kar tu v prvi vrsti pride v poštev: svojevrstnost govornice, nekakšno skupno področje vsebine, poseben lik, ki ga Platon izgrajuje. Kar zadeva govorico, bi bilo za našo zadevo srečna okoliščina, če bi iz nje lahko kakor koli dokazovali izvor onih spisov. Če gledamo na filozofski del taistih, jih je med pogovori, ki naj bi jih še preiskovali, ali pripadajo Platonu ali ne, nekaj, ki nikjer ne obravnavajo znanstvenih predmetov, tudi ne v duhu spekulacije; preostali jemljejo svojo vsebino tako neposredno iz področja nedvomno pristnih pogovorov, so torej navdani z istim miselnim načinom, da tu ni mogoče prepoznati poznejše ali tuje roke, in vseeno bi lahko, kar se tiče te točke, izvirali od kakega učenca ali posnemovalca, ki je zvesto sledil stopnjam mojstra. Kar zadeva izrecno dialoški del govornice, bi si komaj kdo lahko dovolil najprej glede skupnostnega posedovanja dobe razlikovati tisto, kar je bilo še zlasti del sokratske šole, in od tega potem še z gotovostjo Platonove posebnosti. Ali naj bi pri velikem obsegu, ki ga je morala dobiti govorica moža, ki je tako dolgo časa pisal, ob veliki izgubi sočasnih in enakovrstnih del, in končno, če moramo kratke, davno že zavržene pogovore vračunavati v celoto, ki jo je treba presoјati, ob veliki raznolikosti vrednosti in vsebine – če bi se kdo že zdaj bahal, da zna dovolj helensko, da lahko z gotovostjo odloči, o kakšnem koli izrazu, tudi v tistih kratkih pogovorih, da je neplátonski, da bi si zgolj zaradi tega drznil ta spis zavreči? Bržkone gotovo ni

kaj tujega, na kar bi bilo treba pokazati, ampak prej odsotno domače, manjkajoče izbrane in ljubke dialoške formule, te so te, ki že izobčenim spisom glede govorice lahko prikličejo sodbo, da jih moramo zavreči. Med tistimi, ki jih ne tega manka ne moremo obdolžiti, marsikaj res ne bi moglo pripadati Platonu, ne da bi se razodelo v govorici; tako da ta skoraj ničesar ne more enostransko odločiti. Ko se nam porajajo pomisleki, ki temelje bolj na občem vtisu, kot da za to lahko prinesemo določne dokaze: tako lahko domnevamo, da so ti že bolj odvisni od kompozicije, kot zgolj od govorice. Taisto bi veljalo tudi – drugič – če bi hoteli presojudati pristnost ostalih del po vsebini onih prvega razreda. To bi se lahko godilo na dva načina. Bodisi da trdimo, da se ne sme nič Platonovega zoperstavljeni vsebini pripoznanih del. S tem bi Platona oropali pravice, ki se je veseli vsak drug, da popravi ali menja svoje misli, tudi že po tem, ko jih je javno izrazil; brez nadaljnjega bi mu priznali, kar se mora opažanju naših današnjih filozofov zdeti čudno, da ne smemo brez najstrožjega dokaza verjeti, da je pred nastopom svoje učne kariere, in še prej, vselej mislil tako kot po tem. Ali če bi hoteli manj gledati na natančno ujemanje vseh posameznih misli, le na ustroj in veličino vsebine nasploh, in bi postavili pravilo, da mora vsak Platonov spis imeti isto pomenskost in se prav tako navezovati na celotno idejo filozofije kakor oni; potem bi pozabili, da pisatelju zlahka nastopijo zunanji povodi za bolj tuja in bolj omejena dela, ki brez zunanjega dogajanja iz povsem proste dejavnosti ne bi prišla na plano. V takih, če govorimo pošteno [*eigentlich*], priložnostnih spisih, upravičeno ne moremo terjati, da naj bi se razvile njegove ideje, ki pripadajo višji sferi, in kjer se pokažejo sledi taistih, je to nekaj slučajnega in pre-zaslужnega, kar tudi zanesljivo ne pokaže svojega izvora od njega. Prav tako je očitno, da vsak veliki umetnik, vsake vrste, razen svojih izrecnih [*eigentlich*] del, dela tudi študije, v katerih bo poznavalec odkril bolj ali manj njegov stil in njegovega duha, te pa ne pripadajo po vrsti delom, ki ga izrecno karakterizirajo, ne spodbujajo njegovih velikih umetniških namer, da, v katerih se morda namerno, v nekakšni predhodni vaji, odmika od običajnega kroga svojih predmetov, in od njemu lastnega naravnega načina obravnave. Očitno je v naši Platonovi zbirki več delov, ki jih lahko pripišemo Platonu zgolj s tega gledišča; in da bi iz teh odločali o neznatnosti vsebine ali iz posameznih odstopanj v obravnavi, ali mu pripadajo ali ne, bi bilo po tej analogiji zelo zgrešeno. Te težave očitno

kažejo na to, da ne smemo motriti ne zgolj iz vsebine, ne zgolj iz govorice, ampak moramo gledati na nekaj tretjega, bolj gotovega, v čemer se obe zedinjata, namreč na formo in kompozicijo v celoti. Kar v govorici najbolj dokazuje, niso posameznosti, temveč celotni ton in svojevrstna barva tistega, kar je že s kompozicijo v najnatančnejšem razmerju. Prav tako se bo ta, v svojih poglavitnih potezah, izdajala tudi v takih študijah, v katerih nam velika vsebina teh del zapuša višji rang, višji razred. Da, kar je največ, je, da pravilno pojмимо to pristno Platonovo formo, ne smemo je šele abstrahirati – kot prvi dve oznaki – iz večjih del, kot nekakšno analogijo: meje njene uporabnosti se ne bi dalo povleči z gotovostjo; ampak, v vsem bistvenem je naravna posledica Platonovih misli o filozofskem sporočanju, in jo moramo povsod srečati, kamor koli se že razteza. Ni namreč drugega kot neposredno izvajanje tistih metodičnih idej, ki smo jih razvili iz Platonovega prvega načela o načinu učinkovanja pisave. Tako da nam ista svojevrstnost moža, ki upravičuje, da iščemo vseskožno sovisje v njegovih delih, razodene tisto, kar daje najbolj zagotov kanon presojanja njihove pristnosti, tako da rešitev obeh nalog izraša iz ene skupne korenine. Kot zunanost te Platonove forme in njeno skoraj neodtujljivo shemo smo že zgoraj podali dialoško preobleko, vendarle le tako, kakor se z živim dojetjem tiste namere, posnemati ustni pouk, ki ima vselej opravka z enim, določenim subjektom, navzame še ene posebne svojevrstnosti, ki šele tvori Platonov dialog; namreč mimični in dramatični ustroj, da zmore individualizirati osebe in okoliščine, ki po občem priznanju preko Platonovih dialogov razširja toliko lepote in miline. Njegova velika, nesporna dela nam jasno kažejo, da te primesi ne zanemarja niti tam, kjer se najbolj pogloblja v predmet, pa da jo tudi – po drugi stani, skorajda vseskoz – najbogateje dopuša tam, kjer vsebina manj uvaja v najbolj temno resnobo spekulacije. Iz tega vsekakor moramo sklepati, da ta svojevrstna forma pravzaprav nikjer ne sme povsem umanjkat, in da bo Platon tudi pri najnepomembnejšem, kar je spisal kot študij ali na pobudo, uporabil nekaj od te umetelnosti. To je tudi nesporno prvo, kar že pri davno zavrženih dialogih po občutku slednjega označuje to, kar ni Platonovo [*unplatonisch*]; prav tako kot je pravilna osnova za stari kritični očitek, da je treba vse pogovore brez uvoda zavriniti kot Platonove, samo da ta formula seveda zadevo izraža zelo nepopolno in enostransko. K notranjemu in bistvenemu Platonove forme spada vse, kar sledi za kompozicijo iz namere[:]

prinuditi dušo bralca k lastnemu proizvajanju idej, to pogosto vnovično začenjanje preiskave iz kake druge točke, ne da bi bile vse te niti dejansko speljane skupaj v skupnostnem središču, tisto napredovanje, ki se ga da opravičiti le iz navidez pogosto samovoljne in zgolj ohlapne drže, ki jo kak pogovor lahko ima, pa je vselej namerno in umet(el)no; nadalje, skrivanje večjega cilja pod manjšim, posredno začenjanje s posameznim, dialektično obratovanje [*Verkehr*] s pojmi, med katerimi vedno napreduje napotilo na celoto in na izvirne ideje: to je tisto, kar je nujno najti v vseh dejansko Platonovih delih, katere koli filozofske vsebine že. Seveda je medtem postalo očitno, da se ta značaj lahko pokaže v svoji polni luči le v razmerju do veličine vsebine, in tu najprej vidimo, kako se obe prizadevanji za Platona – preverjanje pristnosti in iskanje pravega kraja za vsak pogovor – medsebojno podpirata in izpričujeta. Kajti popolnejše kot se ta forma v kakem pogovoru izrazi – pogovor se daje [*empfiehlt* : priporoči] že s svojim jezikom in očitno obravnava platonske predmete – toliko bolj gotovo je ne le pristen, ampak, ker vse te veščine napotujejo nazaj na zgodnejše in na nadaljnje, bo toliko lažje določiti, kateremu poglobitnemu pogovoru pripada, ali med katerimi leži, in na katerem območju razvoja Platonove filozofije lahko poda pojasnjujočo točko. In tudi obratno, lažje kot bo nekemu pogovoru odrediti njegovo mesto v vrsti ostalih, toliko bolj razpoznavno moramo s pomožnimi sredstvi obeležiti te odnose, in toliko bolj zagotovo je ta lasten Platonu. Tisti pogovori, pri katerih je Platonova vsebina zedinjena s Platonovo formo v pravem razmerju in sta obe dovolj razločni, tvorijo drugi razred Platonovih del, ki se tudi brez ozira na dokaj polno veljavna izpričanja, ki jih udejanjijo nekatera od njih, zadostno oznani s sorodnostjo in zvezo s prvimi. Slabši kot je pogovor v nameri te forme pri vsebini, ki se mu razmeroma lahko ponuja, toliko bolj dvomljiva bo zagotovo tudi njegova pristnost, saj bodo obenem v taisti meri nerazločnejše zaznavne tudi druge sestavne Platonovega karakterja. Tudi misli same bodo manj izdajale Platonovega duha, in tudi govorica bo imela manj priložnosti razvijati se v vsej sili in lepoti, saj toliko obeh zavisi od lastnosti kompozicije. Tako z jasnostjo forme z vseh strani popušča tudi prepričanje o pristnosti, dokler na njeno mesto ne stopi toliko več pomislekov in dvomov, manj ko gre verjeti, da Platon, ki mu je bilo tako lahko in naravno se od vseh posameznih in posebnih mnenj vrniti na svoje velike temeljne

ideje, kateri koli že predmet iz področja filozofije, kjer se da vsakega obravnavati tako, [da se ga] lahko drugače izpelje, ker se mora pri tem – ne da bi dosegel kakenga od svojih znanih ciljev – zaman [*für nichts*] prestaviti v nasilno stanje. Za take pogovore bo torej nujna naloga dokazovati posebej, kako sploh lahko so Platonovi, in treba je uvesti vsaj prevladujočo verjetnost, da jih povsem upravičeno ne zavržemo. Če torej predpostavimo, da tehtnica zaniha in o zadevi sploh ne moremo določiti, potem tudi ta ostajajoča negotovost razporejevalca platonskih del ne bo zmedla. Pogovori te vrste nikakor ne spadajo v vrsto, ki jo on želi vzpostaviti, s tem, četudi bi morali izkazati njihovo pristnost, bi se to lahko zgodilo le tako, da pokažemo na nek poseben namen ali na neko lastno pobudo k bivanju tako neenakovrstnih proizvodov, tako da so to na vsak način lahko le priložnostni spisi, ki so po svoji naravi za to raziskavo nepomembni. Vse torej, kar lahko sodi v sovisje, ki ga razvrščevalec išče, o njegovi pristnosti je tudi lažje odločiti; in vse, o čemer raziskovanje [o] pristnosti sploh ne more sklepati, ali pa le iz drugih momentov, spada že po sebi v tretji, zanj brezvredni razred, namreč ne le tisti, zavoljo nesporazuma dvomljivi spisi, ampak tudi tisti kosi Platonove zbirke, ki sploh ne spadajo na področje filozofije, njihove pristnosti pa ne moremo določiti po enakovrstnih pravilih s preostalim.

370

S tem torej rešimo pooblaščenost, da moramo že od začetka iskati sovisje Platonovih spisov, in jih postaviti v takšni vrsti, ki je zase verjetna, da kar najmanj odstopa od reda, v katerem jih je Platon pisal; in tega podjetja ne ogrožamo, tudi če predpostavimo, da moramo določeno sodbo o pristnosti kakenga pogovora pridržati za bodoče čase ali za ostreje motreče in bolje opremljeno poznavanje. Preostane še – kakor smo pred kratkim podali obeležja pristnosti in iz tega nastajajoča različna razmerja Platonovih spisov – da zdaj predložimo tudi prve temeljne poteze njihovega sovisja in razporeda, ki na tem temelji, za začasni pregled celote nasploh. Pokazati v posamičnem, kako vsak pogovor posega v druge, to je treba prihraniti posebnim uvodom; tu lahko upravičimo le pogloblitve misli, ki osnavljajo celoten postopek.

Če sprva postanemo pri ožjem izboru večjih Platonovih del, v katerih je moč popolnoma najti glavno nit v celoti, kakor smo že spomnili: tako nekatere med njimi pred drugimi odlikuje, da edino oni vsebujejo objektivni znanstveni prikaz: *Država*, *Timaj*, *Kritija*. Vse je ubrano, da jim dodelimo zadnje mesto,

izročilo kot tudi, čeprav v različni stopnji, notranji karakter najvišje zrelosti in resne starosti; in tudi nedovršeno stanje, v katerem so, če jih gledamo v sovisju. Bolj kot vse to odloča narava zadeve, s tem ko ti znanstveni prikazi temelje na prej izvajanih raziskavah, v katere se zapletajo bolj ali manj vsi pogovori, namreč – o bistvu spoznanja nasploh in filozofskega posebej, o uporabnosti ideje znanosti pri predmetih, ki jih dela obravnavajo, človeka samega in narave. Seveda bi lahko bilo tako, da obstoji časovno velik vmesni prostor med *Državo* in *Timajem*; ni pa verjetno, da je Platon v tem vmesnem prostoru spisal katerega koli od preostalih del, da, sploh katerega, ki spada v to sovisje, razen *Zakonov*, če jih je treba računati zraven, o njih imamo namreč, kar zadeva čas, izrecno spričevalo, da so bili napisani po knjigah *Države*. Ta je poleg *Timaja* in *Kritije* celota, ki se je ne da uposamezniti, in če bi kdo hotel reči, da *Država* pravzaprav predstavlja etiko in politiko v svojem celotnem obsegu, da je bila napisana pozneje kot ostali pogovori, v katerih se govori o bistvu vrline, o njeni učljivosti ali o ideji dobrega – lahko bi jo, ne glede na to, spisal prej kot pogovore, ki sprva pripravljajo *Timaja*, ki poskušajo rešiti problem prebivanja [*Einwohnung*] idej v stvareh, in način našega vedenja o naravi; tako bi bilo to tako neplatonsko glede na vse prej povedano kot le kaj, in bi predpostavilo najbolj grobo nepoznavanje pripravljalnih del, v katerih take ločitve snovi sploh ne najdemo, – iz tega bi namreč sledilo, da bi bil *Politik*, ki pripravlja *Državo*, v istem razmerju, kot *Sofist* [do] *Timaja*, napisan bolj zgodaj, in sicer precej [bolj zgodaj], prav kot *Sofist*, ki z njim tvori »en«¹ pogovor, in je celo njegov prvi del. *Država*, kot očitno najzgodnješi med izrecno prikazujočimi pogovori, že predpostavlja vsa druga [dela], ki v ta razred ne sodijo, in ta razkošna stavba vzida – tako rekoč v svoja tla – vse sklepnike prekrasnega loka, na katerih počiva, in bi jo – pred vstopom vanjo, če te opazujemo le zase in se v njih ogledujemo, brez slutnje njihove določenosti – lahko imenovali breznamenske in nedovršene. Če se torej *Države* ne da ločiti od kasneje do-delanega *Timaja* in *Kritije* – potem bi moral kdo pripomniti kaj zoper to skupnostno mesto, domnevati torej, da je Platon poslal dovršene prikaze naprej, in elementarne raziskave o principih dostavil šele kasneje. Vendar vse – tako način, kako je v prikazujočih delih samih te principe postavil, in kako jih je v pripravljalnih delih iskal, kot tudi vsaka možna predstava Platonovega miselnega načina in duha nasploh – se precej upira domnevi takega obrnjenega

reda, da ni o tem treba skoraj nič reči, temveč lahko pozovemo vsakega, naj bere v tej smeri katere koli pogovore hoče, in ga nato prepustimo lastnim občutjem, – o obratnem postopku in o klavnih pomožnih sredstvih – da naj raziskave, ki vodijo nazaj na principe, izvajajo s takimi, ki nič ne vedo o preteklih prikazih in tako odrežejo od njih vse ostale sicer naravne odnose. Tudi bi se tistemu, ki tako bere, sami po sebi, povsod, namesto napotil nazaj, ki jih zastonj išče, vsiljevali drugi odnosi, ki očitno napotujejo na povsem nasproten red. Upamo, da nihče ne bo ugovarjal, da bo tako tudi v celoti s predlaganim zaporedjem [*Folge*], s tem ko sledeč mu pogosto mitično anticipiramo to, kar se šele kasneje pojavi v svoji znanstveni podobi. Kajti prav to, da se godi le mitično, se ne ujema natančno s poglobljeno Platonovo namero, da spodbudi lastno produciranje idej, na pripoznanju le-teh pa temelji naš celoten razpored, – je pa tudi že samo po sebi zadosten dokaz, kako trdno je bil Platon prepričan, da moramo pri samolastnem filozofiranju izhajati od enostavnih principov, ne od sestavljenega prikaza. Kdor sploh šele globlje prodre v študij Platona, mu bo ta postopen razvoj in izoblikovanje Platonovih mitov iz »enega« temeljnega mita, prav tako kakor prehajanje mitičnega v znanstveno, nov dokaz za pravilnost zaporedja, v katerem se da to kar najrazločnejše zaznati. Nujnost torej, da moramo prikazujočim pogovorom odkazati zadnje mesto, je z vseh strani tako velika, da – če bi se našle zgodovinske sledi za zgodnejšo različico *Države*, pred katerim koli od drugih pripravljajočih del, ki jih ni našel še nihče in jih verjetno tudi ne bo, bi prišli v najhujši spor z našo sodbo o Platonu, in v veliko zbežnost, kako ta ne-um ubrači [*reimen*] z njegovim velikim razumom. Tako kot so prikazujoči pogovori nesporno zadnji, se jih po drugi strani zarisuje nekaj med pogovori, ki so očitno najzgodnejši, da ostanemo pri prvem razporedu, *Fajdros*, *Protagora* in *Parmenid*. Ti stoje nasproti prvim, sprva po čisto svojevrstnem karakterju mladostnosti, ki ga je najlažje prepoznati pri obeh prvih, pozornemu očesu pa tudi ne bo ušel pri zadnjem. Nadalje s tem, da tako, kakor prvi predpostavljajo vse druge, tako je obratno povsod najti mnogovrstne odnose do teh kot zgodnejših; tudi če gledamo le na posamezne misli, se te v teh pogovorih pojavijo tako rekoč v prvem sijaju, v prvi neobglenosti mladosti. In še – ti trije prvi pogovori niso tako nameravani [*absichtlich*] in umetelni kot zadnji trije, predelani v »eno« celoto, ampak so si kar najnatančnejše sorodni s podobnostjo

celotne konstrukcije, ki jo tako ne najdemo skoraj nikdar več, z mnogo enakih misli in z množico posamičnih odnosov. Najpomembnejša pa je – tudi pri njih – notranja vsebina, v njih se namreč razvijajo prve slutnje tega, kar osnavlja vse naslednje, od dialektike kot tehnike filozofije, od idej kot njenem izrecnem predmetu, torej o možnostih in pogojih vedenja. Ti torej tvorijo – skupaj z nekaterimi navezujočimi se pogovori neznatnejše vrste – elementarni del Platonovih del. Drugi izpolnjujejo vmesni prostor med tem in konstruktivnim, s tem ko napredujoče [*fortschreitend*] govore o uporabnosti principov, o razliki med filozofskim spoznanjem in skupnim spoznanjem v zedinjeni uporabi na obe zadani realni znanosti, namreč etiko in fiziko. Tudi v tem oziru stoje namreč v sredi med prikazujočimi, v katerih sta praktično in teoretično vseskozi eno, in elementaričnimi, v katerih je oboje ločeno, bolj kot sicer kjerkoli pri Platonu. Ti tvorijo drugi del, ki ga odlikuje posebna, skorajda težka umet(el)nost, *Künstlichkeit*, tako v zgradbi posamičnih pogovorov, kot tudi v njihovem napredujočem sovisju, ki bi ga lahko predvsem imenovali indirektnega, saj povsod začenja s so(po)stavo nasprotij. V teh treh razdelkih naj bi torej predložili Platonova dela, tako da je prav tako vsak del zase razporejen po navzočih znamenjih, in tudi pogovori drugega razreda zavzemajo mesto, ki jim, če vse dobro pretehtamo, menda pripada. Seveda pri tej nameri bližjega razporeda vse nima enake gotovosti, pri čemer se zdi, da moramo gledati še na dvojce, na naravno napredovanje razvoja idej in tudi na prenekatero posamezne namige in odnose. Za dela prvega razreda je prvo povsod zagotovo odločilno, nikjer pa tudi ni govor o znamenju druge vrste. Tako je v prvem delu razvoj dialektične metode to vladajoče, očitno *Fajdros* prvi, *Parmenid* zadnji, deloma kot najbolj dovršeni prikaz taistega, deloma pa prehod k drugemu delu, saj že filozofira o razmerju idej do dejanskih stvari. V drugem delu je pojasnilo vedenja in vedočega ravnanja to vladajoče, in nezgrešljivo je *Teajtet* na čelu, ki to vprašanje zgrabi pri njegovi prvi korenini, *Sofist* s *Politikom* v sredi, *Fajdon* in *Fileb* ga sklenjata kot prehoda k tretjemu delu: prvi že zaradi predhodno oblikovane zasnove fizike, drugi zato, ker se v obravnavi ideje dobrega že bliža povsem konstruktivnemu prikazu, in prehaja v neposredno. Ne povsem tako odločen je tu povsod razpored stranskih del iz drugega razreda, s tem ko je deloma več razširitev in dodatkov k taistemu glavnemu delu, kakor je v prvem delu z *Lahesom* in *Harmidom* v odnosu do

Protagore, kjer v posameznem lahko sledimo le povsem določenim namigom, deloma pa so lahko tudi več od njih prehodi med taistimi večjimi pogovori, kjer so v drugem delu *Gorgija*, *Menon* in *Evtidem* skupaj s *Teajtetom* predigra za *Politika*: tako da se je treba pomiriti z verjetnostjo, preiskano karseda natančno, z vseh strani. Tretji del ne vsebuje nobenega drugega sporadičnega dela, le *Zakone*, ki pa jim – vsekakor ne le v razmerju do velikega trojnega dela, ampak tudi na sebi – mora dati to ime in reči, da so, četudi jih bogato preveva filozofska vsebina, le sporadični/postranski spis, četudi, po svojem obsegu, pa tudi pristno Platonovega izvora, povsem pripadajo delom prvega razreda. Kar končno zadeva tiste pogovore, ki smo jim skupaj, v odnosu do vidika razporejanja, odmerili tretje mesto, četudi imajo po svoji pristnosti zelo različno vrednost, tako bodo razdeljeni v dodatke vseh treh razdelkov, glede na to, ali jim zgodovinoepisni ali notranji namigi, kolikor so platonski, odkažejo približno mesto, ali glede na to, ali sodba o njih v prvenstveno olajša primerjavo s tem ali onim pogovorom. Tudi njim naj se zgodi pravica, da so opremljeni z vsem, kar lahko povemo na kratko, da jih razjasnimo in njihovo zadevo približamo odločitvi.

Prevedel Aleš Košar*

* Prevedeno iz: F. Schleiermacher, *Platons Werke*, Akademie Verlag, Berlin 1985 [Neu-
ausgabe der zweiten verbesserten Auflage (Berlin 1817-26) bzw. der ersten Auflage des
dritten Theils (Berlin 1828)], dostopno na: [http://gutenberg.spiegel.de/buch/platons-
werke-2430/1](http://gutenberg.spiegel.de/buch/platons-
werke-2430/1) (zadnji dostop: 30. 6 2018). | *Za Franza Unglerja*

Friedrich Schleiermacher

O RAZLIČNIH METODAH PREVAJANJA

375

Dejstvo, da [kak] govor prenašamo iz enega jezika [*Sprache*] v drugi, se nam v najbolj raznolikih podobah bliža od vsepovsod. Če – po eni strani – lahko s tem pridejo v stik ljudje, ki so izvirno morda za zemeljski premer oddaljeni drug od drugega; če lahko v eno govorico [*Sprache*] sprejmemo dosežke [*Erzeugnisse*] drugih, že stoletja izumrlih: tako se – po drugi strani – ne smemo omejiti na področje »ene« govorice, *Einer Sprache*, »enega« jezika, da bi naleteli na isti pojav. Ne le da so narečja različnih rodov kakega ljudstva in različen razvoj istega jezika ali narečja v različnih stoletjih že različni jeziki v ožjem smislu, – pogosto potrebujejo popolno medsebojno tolmačenje; tudi sodobniki, ki jih narečje ne ločuje, le različni ljudski razredi, ki so po druženju [*Umgang*] bolj malo povezani in se po svoji izobrazbi precej razhajajo, se pogosto lahko razumejo le po podobnem posredovanju. Ali nismo pogosto prinujeni, da si moramo šele prevesti govor koga drugega, ki nam je povsem enak, a drugače misli in čuti? Če namreč čutimo, da bi iste besede v naših ustih dobile povsem drug smisel ali da bi imele tu krepkejšo in tam šibkejšo vsebino kot v njegovih [ustih], in da, če hočemo izraziti isto kot méni on, bi se po

svojem načinu morali poslužiti povsem drugih besed in fraz: tako se zdi – ko si ta občutek pobliže določimo – in se nam porodi misel, da prevajamo. Tudi naše, lastne govore moramo čez čas prevajati, če jih želimo znova pravilno usvojiti. Te sposobnosti se ne izvaja samo zato, da to, kar je kakšna govornica spravila na plano na področju znanosti in govornih [*redenden*] umetnosti, presadimo na tuja tla in s tem povečamo okrožje učinkovanja teh dosežkov duha; izvajamo jo tudi v pridobitvenih stikih med posamičnimi, različnimi narodi, v diplomatskih stikih neodvisnih vlad, vsaka običajno govori z drugo zgolj v svoji lastni govorici, ko bi se radi strogo držali enakosti in ne uporabili kake mrtve govorice.

376

Seveda ne bomo pritegnili v naše sedanje motrenje vsega, kar leži v tem širnem okrožju. Nujnost, da moramo prevajati tudi znotraj lastnega jezika/govorice in narečja, je bolj ali manj trenutna potreba čudi, je pa tudi po svojem učinku preveč omejena na trenutek, da bi potrebovala kako drugo vodstvo kot vodstvo občutka; in če naj bi za to podali pravila, bi bila to lahko le tista, sledeč katerim človek dobi scela nravno razpoloženje, da ostane čut [*Sinn*] odprt tudi za manj sorodno. Če vse to osamimo, in sprva obstanemo le pri prenašanju iz tuje govorice v našo, bomo tudi tu našli dve različni področji – seveda ne povsem določeni, kakor se to tudi redko posreči, temveč le zabrisanih meja, četudi končne točke dovolj jasno vidimo, jih lahko razlikujemo. Tolmač opravlja svojo službo na področju poslovnega življenja, pravi prevajalec prvenstveno na področju znanosti in umetnosti.¹ Če se komu ta določitev besede zdi samovoljna, saj s tolmačenjem običajno označujemo bolj ustno, s prevajanjem pa pisno, potem ji oprostimo lagodnost za sedanjo potrebo toliko bolj, kolikor obe določili sploh nista daleč vsaksebi. Področju umetnosti in znanosti je lastna pisava [*Schrift*], samo z njo postanejo njuna dela trajna; in da bi znanstvene ali umetniške dosežke tolmačili od ust do ust, bi bilo prav tako nepotrebno, kakor se zdi nemogoče. Poslom je pisava le mehansko sredstvo; ustna pogajanja so pri tem izvorna, vsako pismo tolmačenje gledamo le kot zapis ustnega tolmačenja.

1 V izvirniku: »Der Dolmetscher nämlich verwaltet sein Amt in dem Gebiete des Geschäftslebens, der eigentliche Uebersetzer vornämlich in dem Gebiete der Wissenschaft und Kunst.« Oštevilčene opombe so prevajalčeve.

Zelo blizu duha in zvrsti tega področja sta dve nadaljnji [področji], ki ob veliki mnogovrstnosti pripadajočih predmetov tvorita prehod k področju umetnosti (prvo) in k področju znanosti (drugo). Vsaka pogajanja [*Verhandlung*], pri katerih se tolmačenje pojavi, so po eni strani dejstvo; njihov potek zajamemo [*aufgefaßt*] v dveh različnih jezikih. Tudi prevajanje spisov, pripovednih ali opisnih, ki prenaša že opisani potek [*Hergang*] dejstva v drugo govorico, lahko poseduje veliko lastnosti tolmačevega opravlja. Manj ko v izvirniku [*Urschrift*] izstopa pisec sam, bolj ko ravna kot dojemajoči organ predmeta in sledi redu prostora in časa, toliko bolj gre pri prenašanju za golo tolmačenje. Tako se prevajalec časopisnih člankov in običajnih popotnih opisov sprva pridružuje tolmaču; lahko postane smešno, če je njegovo delo bolj zahtevno in zato meni, da je ravnal kot umetnik. Bolj pa ko v prikazu prevlada piščevo svojevrstni način gledanja in povezovanja, bolj ko sledi kakemu prosto izbranemu ali z vtisom določenemu redu, toliko bolj njegovo delo prehaja na višje področje umetnosti, in tudi prevajalec mora za svoje delo prinesiti druge moči in spretnosti in biti v drugem smislu seznanjen s svojim pisateljem in njegovo govorico kot tolmač. Po drugi plati je praviloma vsako pogajanje, pri katerem se tolmači, določitev [*Festsetzung*: zakoličenje] posebnega primera po posebnih pravnih razmerjih; prenos se dogodi zgolj za udeležence, ki so jim ta razmerja zadostno znana, izrazi v obeh jezikih so določeni bodisi zakonsko oz. po rabi ali po obojestranskih pojasnilih. Nekaj drugega so pogajanja, četudi so prvim po formi pogosto povsem podobna, ki določijo nova pravna razmerja. Manj ko jih lahko gledamo kot kaj posebnega med zadostno znanimi občimi [pogajanj], toliko več znanstvenega poznavanja in razgledanosti terja že povzetek [*Abfassung*], in toliko več znanstvenega zadevnega in jezikovnega znanja bo za svoje delo potreboval tudi prevajalec. Po tej dvokraki, *zwiefachen*, dvojnostni lestvici stopenj se prevajalec torej vse bolj dviguje nad tolmača, vse do svojega najbolj svojevrstnega področja, namreč [področja] tistih duhovnih proizvodov/dosežkov [*Erzeugnissen*] umetnosti in znanosti, v katerih sta vse prosta svojevrstna kombinatorična zmožnost pisca na eni strani, duh govornice [skupaj] z v njej zapisanim sistemom nazorov in senčenjem razporežen čudi na drugi strani – predmet nikakor ne vlada več, ampak ga obvladujeta misel in čud, pogosto je nastal šele po govoru in je tu obenem z njim.

V čem se torej utemeljuje ta pomembna razlika, ki se je vsak ove že na

mejnih planeh, najbolj pa bije v oči na najskrajnejših robovih? V poslovnem življenju imamo večinoma opraviti z navzočimi, vsaj s karseda natančno določenimi predmeti; vsa pogajanja imajo tako rekoč aritmetični in geometrični značaj, število in mera pomagata povsod; in tudi pri tistih pojmi, ki po izrazu starih sprejmejo vase presežek in manko [*das Mehr und Minder*] ter jih označuje stopnjevita lestvica besed, ki v vsakdanjem življenju odtehtajo in odvagajo nedoločeno vsebino, kmalu po zakonu in navadi nastane trdna raba posameznih besed. Če torej govoreči – ne z namenom, da bi jih zaobšel – kuje skrite nedoločnosti, ali če [kaj] (u)manjka zaradi nepremišljenosti: tako je razumljiv vsakomur, ki se spozna na zadevo in jezik, in ob vsakem primeru se v rabi jezika godijo le nepomembne razlike. Prav tako, kateri izraz v enem jeziku ustreza drugemu v drugem, o tem lahko redko nastane dvom, ki ga ne moremo odpraviti neposredno. Zato je prenašanje na tem področju skorajda mehanični posel, ki ga ob zmernem poznavanju obeh jezikov lahko opravlja vsakdo in – če se le ognemo očitno napačnemu – se godi le malo razlike med boljšim in slabšim. Pri dosežkih umetnosti in znanosti, če naj jih presajamo iz ene govorice v drugo, pride v poštev dvoje, pri čemer se razmerje povsem spremeni. Če bi namreč v dveh jezikih vsaki besedi enega natančno odgovarjala beseda drugega, bi izražala isti pojem v istem obsegu; če bi njune sklanjatve prikazovale ista razmerja in bi se njuni načini povezovanja medsebojno stapljali, tako da bi bili govorici dejansko različni zgolj za uho: tako bi vse prevajanje na področju umetnosti in znanosti, kolikor naj bi s tem sporočali le poznavanje vsebine kakega govora ali spisa, bilo prav tako zgolj mehanično, kakor na področju poslovnega življenja; in rekli bi za vsak prevod, z izjemo učinkovanj, ki jih proizvedeta ton in tonski način, da je tuji bralec s tem do pisca in njegovega dela v istem razmerju kakor domači. Vendar je z vsemi jeziki, ki niso tako bližje sorodni, da bi jih lahko gledali skoraj kot različna narečja, ravno obratno, in bolj ko so si po poreklu in času oddaljeni, še bolj tako, da v jeziku niti eni besedi ne ustreza natančno druga, nobeden od načinov spregatve enega ne povzema natančno iste mnogovrstnosti primerov razmerij drugega. S tem ko ta iracionalnost, da se tako izrazim, preveva vse prvine dveh jezikov, mora zadevati tudi področje meščanskega občevanja [*Verkehrrs*]. Očitno je, da tu precej manj pritiska, in da tako rekoč nima nobenega vpliva. Vse besede, ki izražajo predmete in dejavnosti, za katere lahko

gre, so tako rekoč preizkušene [*geaicht*], in če bi si prazno, preveč previdno dlakocepstvo še lahko prepovedovalo možen neenak pomen besed, potem stvar sama vse skupaj neposredno izenači. Povsem drugače je na področju, ki pripada umetnosti in znanosti, pa tudi povsod, kjer bolj vlada misel, ki je »eno« z govorjenjem [*Rede*]; ne [vlada] stvar, kot njeno samovoljno, morda pa tudi trdno določeno znamenje stoji tu beseda. Kako neskončno težak in zapleten je tu posel! kakšno natančno poznavanje in kakšno obvladovanje obeh jezikov predpostavlja! in pogosto, pri splošnem prepričanju, da se enako-veljavnega izraza sploh ne da najti, se ti, ki se spoznajo na zadevo in so v jeziku najbolj (po)učeni, pogosto odločilno razhajajo, če hočejo podati, kaj je torej tisto, kar pride najbližje. To prav tako velja za žive slikarske izraze pesniških del, kot tudi za najbolj odtegnjene, notranje in najbolj splošne izraze reči, ki jih označuje najvišja znanost.

Drugo pa, s čimer samolastno prevajanje postane povsem drugačno opravilo od golega tolmačenja, je tole. Povsod, kjer govor ni povsem vezan s pred očmi ležecimi predmeti ali z zunanjimi dejstvi, ki naj bi jih zgolj izrekal, torej tam, kjer govoreči bolj ali manj samodejavno misli, se torej hoče izpovedati, je govoreči v dvojnostnem razmerju do govorice, in njegov govor pravilno razumemo, kolikor to razmerje pravilno dojamemo. Vsak človek je po eni strani v oblasti govorice, ki jo govori; on in vse njegovo mišljenje je dosežek taiste. Ničesar ne more misliti v polni določenosti, kar bi bilo zunaj meja taiste; lik/oblika njegovih pojmov, način in meje njihove povezljivosti mu je vnaprej/pred-začrtana po govorici, v kateri je rojen in vzgojen, razum in fantazija sta vezana z njo. Po drugi strani vsak svobodno misleči[,] duhovno samodejavni človek tudi po svoje tvori/oblikuje govorico. Kajti, kako drugače kot s temi učinkovanji naj bi nastala in zrasla od svojega prvega surovega stanja do popolnejšega izoblikovanja v znanosti in umetnosti? V tem smislu je torej živa sila posameznika, ki v gnetljivi [*bildsam* : izobrazljivi] snovi govorice spravlja na plano nove forme, izvorno le za trenutno namero, da sporoča prehodno zavest; od njih [*von denen*] v jeziku več ali manj ostane; širijo se, ko jih vase oblikujoče sprejmejo drugi. Rečemo lahko: zgolj v tej meri, kolikor kdo tako učinkuje na govorico/jezik, si zasluži, da ga še naprej sprejemamo [*vernommen*] v njegovem vsakokratnem neposrednem področju. Vsak govor nujno hitro izzveni; tisoče organov ga spet lahko proizvede; zgolj ta [govor]

zmore in sme ostati dlje, ki sam tvori/oblikuje nov moment v življenju govornice same. Zato je treba vsak prosti in višji govor zajeti dvojnostno, *zwiefach*, dvokrako – delno iz duha govornice, sestavljen je iz njenih prvin, – kot tudi kot s tem duhom vezan in pogojen; iz njega v govorniku živo spočeti prikaz; po drugi strani ga je treba zajeti iz čudi govorečega kot njegovo dejanje, izšlo in pojasnljivo [je] zgolj iz njegovega bistva [*Wesen* : bitja]. Da, vsak govor te vrste je razumljen le v višjem smislu besede, če sta oba odnosa taistega skupaj in svojem resničnem razmerju[,] eden proti drugemu zajeta tako, da vemo, kateri od obeh prevladuje v celoti ali v posamičnih delih. Govor razumemo tudi kot dejanje, *Handlung*, ravnanje govorečega le, če obenem čutimo, kje in kako ga je zajela sila govornice, kje so se pod njenim vodstvom uvili bliski misli, kje in kako so v njenih formah zadržali tavajočo fantazijo.² Govor razumemo tudi kot proizvod, *Erzeugnis*, plod govornice in kot (p)ozunanjenje njenega duha le, če – na primer – čutimo, da je lahko tako mislil in govoril le Helen, tako je lahko zgolj ta govornica učinkovala v človeškem duhu, obenem pa čutimo: tako je edino ta mož lahko mislil in govoril helensko, tako je lahko zajel in oblikoval govornico, tako se razodeva le njegovo živo posedovanje jezikovnega bogastva, le en dejaven [*reger*] smisel za mero in blagoglasje, samo njegova miselna in tvorna zmožnost. Če je potemtakem razumevanje na tem področju težavno že v isti [*gleichen*] govornici, in vključuje v sebi natančno in globoko prodiranje v duha govornice in v svojevrstnost pisatelja; kako naj ne bo visoka umetnost, če govorimo o proizvodih [*Erzeugnissen*] tuje in daljne govornice! Kdor je usvojil to veščino razumevanja, z najbolj gorečimi napori glede govornice, z natančnim poznavanjem celote zgodovinskega življenja ljudstva, z najbolj živim upričujočevanjem posameznih del in njihovih tvorcev, tega, njega in edinole *njega*, lahko zamika sonarodnjakom in sodobnikom odpreti enako razumevanje mojstrov in umetnosti in znanosti. Pomenljivosti se morajo kopičiti, če si približa to nalogo, če hoče natančneje določiti svoje cilje in prehitve [*überschlägt*] svoja sredstva. Če naj bi si zadal, dva človeka, ki sta si povsem ločena, kakor [na primer] njegov govornice pisatelja nevešči jezikovni sodobnik,

2 »Man versteht die Rede auch als Handlung des redenden nur, wenn man zugleich fühlt, wo und wie die Gewalt der Sprache ihn ergriffen hat, wo an ihrer Leitung die Blize der Gedanken sich hingschlingelt haben, wo und wie in ihren Formen die umherschweifende Fantasie ist festgehalten worden.«

in pisatelj sam, da ju spravi v tako neposredno razmerje, kot je razmerje pisatelja in njegovega izvirnega bralca? Ali pa če hoče svojim bralcem razpreti taisto razumevanje in taisti užitek, ki se ga sam razveseljuje; vtisnjene so mu sledi truda, primešan občutek tujega: kako naj prvo, pa tudi drugo, doseže s svojimi sredstvi? Če naj bi njegovi bralci razumeli, morajo dojeti duha govornice, ki je pisatelju domač, morajo uzreti njegov svojevrstni način mišljenja in občutljivost [*Sinnesart*]; da bi oboje lahko izposloval, jim ne more ponuditi nič drugega kot njihovo lastno govorico, ki se z ono [drugo] nikjer zares ne ujema, zgolj s sabo, kakor je svojega pisatelja bolj ali manj jasno sam spoznal, ga bolj ali manj občudoval in cenil. Se prevajanje torej, če gledamo tako, ne zdi nespametno početje? Zato se v obupu, ali ta cilj dosežemo ali raje, prej ko bi lahko prišli do tega, da si isto razločno mislimo, ne za izrecni umetniški in jezikovni smisel, ampak za duhovno potrebo na eni, za duhovno umetnost na drugi strani, smo iznašli dva druga načina, da se seznanimo z deli tujih jezikov, pri čemer se ob težavah ene od njih nasilno odstrani, druge pametno zaobide, tu postavljeno idejo prevajanja pa povsem opusti; to sta parafraza in ponovno tvorjenje [*Nachbildung*].³ Parafraza želi prevladati iracionalnost jezikov, vendar le mehanično. Meni da, – če ne najdem besede v moji govorici, ki ustreza besedi v izvorni govorici [*Ursprache*], bom poskušal njeno vrednost potem kar najbolje doseči z dodajanjem omejujočih in razširjajočih določil. Tako se s težavo prebija med mučnim »preveč« in zoprnim »premalo« in kopiči puhle podrobnosti. Na ta način lahko morda z omejeno natančnostjo poda vsebino, povsem pa se odpove vtisu; nepopravljivo pokonča [*getödtet*] živ govor, saj vsakdo čuti, da ta izvirno tako ne more prihajati iz človekove čudi. Parafrast postopa s prvinami obeh jezikov, kakor da bile matematična znamenja, ki se jih da s povečevanjem ali pomanjšanjem zvajati na enako vrednost; v tem postopku se ne more pojaviti duh ne preobražene ne izvirne govornice. Če parafraza poleg tega poskuša psihološko označiti sledi povezovanja misli, kjer so nejasne in bi se razgubile – z vmesnimi stavki, ki jih zabija kot mejnike – tako obenem pri težkih kompozicijah stremi zavzeti mesto komentarja, in se jo še manj da zvesti na pojem prevoda. Ponovno tvorjenje [*Nachbildung* :

3 Prim. J. J. Winckelmann, »Misli o umetnosti«, *Nova revija* 309–311 (2008), str. 208, op. št. 24. Glej tudi op. št. 5.

vnovično, po-oblikovanje] se vda, upogne pod iracionalnostjo jezikov; prizna, da od ene umetnine govora ne more narediti odlitka, *Abbild*, odslike v drugem jeziku, ki bi v posamičnih delih ustrezal/a posamičnim delom izvirne podobe [*des Urbildes*], ampak ostane pri različnosti jezikov, s katero bistveno sovpadajo mnoge druge različnosti, ne preostane [torej] nič drugega, kakor izdelati pasliko, *Nachbild*, po-tvorbo, celoto, očitno iz delov, različnih od delov izvirne/pra-podobe, ki pa v svojem učinkovanju celoti vseeno pride tako blizu, kolikor razlika materiala to sploh dovoljuje.⁴ Taka po-tvorba, *Nachbild*, po-obličenje⁵ torej ni več ono delo samo, v njem naj tudi ne bi bil predstavljen in naj ne bi učinkoval duh izvirne govorice, ampak je tujemu/nenavadnemu, ki ga je ta [duh] proizvedel, podtaknjeno [*unterlegt*] marsikaj drugega; naj bo tako delo, z upoštevanjem različnosti jezika, nravi, načinov izobrazbe, za svoje bralce karseda taisto, kar je izvirna, pra-podoba dala [*leistete*] svojim izvirnim bralcem: s tem ko naj bi rešili enakolikost, enoterost vtisa, *Einerleiheit des Eindrucks*, se odpovemo identiteti dela. Po-tvorjevalec obeh, pisatelja in bralca po-tvorbe sploh ne želi spraviti skupaj, saj se mu zdi neposredno razmerje med njima nemogoče, temveč hoče zadnjemu zgolj narediti podoben vtis, kakršnega so imeli jezikovni in sočasni sodobniki izvirne podobe. Parafrazo bolj uporabljajo na področju znanosti, po-tvorjenje/po-obličenje bolj na področju lepe umetnosti; kakor vsakdo priznava, da umetniško delo s parafraziranjem izgubi svoj ton, svoj sij, vso svojo umetniško vsebino, tako se verjetno ne bo nihče lotil te neumnosti, da bi hotel prosto podati po-tvorjenje vsebine znanstvene mojstrovine. Oba načina postopanja ne moreta zadovoljiti tistega, ki hoče, ko ga prežame vrednost tuje mojstrovine, razširiti krog učinkovanja taiste, – čez svoje jezikovne tovariše in ima pred očmi strožji pojem prevoda. Obah zaradi odstopanja od tega pojma tudi ne moremo natančneje presojati;

4 »Die Nachbildung dagegen beugt sich unter der Irrationalität der Sprachen; sie steht, man könne von einem Kunstwerk der Rede kein Abbild in einer andern Sprache hervorbringen, das in seinen einzelnen Theilen den einzelnen Theilen des Urbildes genau entspräche, sondern es bleibe bei der Verschiedenheit der Sprachen, mit welcher so viele andere Verschiedenheiten wesentlich zusammenhängen, nichts anders übrig, als ein Nachbild auszuarbeiten, ein Ganzes, aus merklich von den Theilen des Urbildes verschiedenen Theilen zusammengesetzt, welches dennoch in seiner Wirkung jenem Ganzen so nahe komme, als die Verschiedenheit des Materials nur immer gestatte.«

5 Prim. F. Hölderlin, *Poetični fragmenti*, Hyperion, Koper 2012.

tu sta le kot mejnik za področje, s katerim imamo opravka.

Pravi prevajalec, ki želi ti povsem ločeni osebi, svojega pisatelja in svojega bralca, dejansko priversti skupaj, enega k drugemu, in želi zadnjemu, ne da bi ga silil iz kroga svoje materinščine, pripomoči h karseda pravilnemu in popolnemu razumetju in užitku prvega – kakšne poti tu lahko ubere? Po mojem samo dve. Ali prevajalec pusti pisatelja karseda pri miru in mu približa bralca; ali pusti bralca karseda pri miru in mu približa pisatelja. Oba sta si tako scela [*gänzlich*] različna, da nikakor ne moremo enega od obeh zasledovati kolikor se da strogo, iz mešanja obeh pa nujno nastane skrajno nezanesljiv rezultat; skrbi nas lahko, da se pisec in bralec povsem zgrešita. Razliko obeh metod, in to je njuno medsebojno razmerje, je treba nemudoma pojasniti. V prvem primeru se prevajalec trudi, da bralcu s svojim delom nadomesti razumevanje izvirne govorice, ki mu manjka. Bralcem poskuša sporočiti izrecno podobo, *das nämliche Bild*, izrecni vtis, *den nämlichen Eindruck*, ki ga je o delu dobil s poznavanjem izvirne govorice, kakršno je, jih torej premakniti na njim pravzaprav tuje mesto. Če prevod, na primer, želi, da njegov rimski avtor spregovori, kakor da bi Nemec govoril ali pisal Nemcem: tako [prevod] ne premakne avtorja samo poleg ali pa na mesto prevajalca, saj tudi njemu ne govori nemško, temveč rimsko, bržkone ga neposredno premakne v svet nemških bralcev, ga preobrazi v njim enakega: prav to je drugi primer. Prvi prevod bo v svoji zvrsti popoln, če lahko rečemo, da se je avtor tako dobro naučil nemško, kakor prevajalec rimsko, tako sam svojega izvirno rimsko napisanega dela ne bi drugače prevedel nemško, kakor je prevajalec to dejansko storil. Drugi [prevod] s tem, ko ne pokaže pisca, kakor bi sam prevajal, temveč tako, kakor bi sam izvirno pisal nemško kot Nemec – težka ima drugo merilo dovršenosti, kakor da bi se dalo zagotoviti, da se da vse nemške bralce skupaj spremeniti v poznavalce in sodobnike pisca, potem bi jim bilo delo samo postalo isto, kakor jim je zdaj, saj se je pisec spremenil v Nemca, prevod. Na to metodo očitno merijo vsi tisti, ki se poslužujejo formule, da naj bi avtorja prevajali tako, kakor bi sam pisal nemško. Iz te zoperstave se verjetno neposredno zjasni, kako različno mora biti postopanje v podrobnem povsod, in kako – če bi hoteli v taistem delu menjati metode – bi vse postalo nerazumljivo, neužitno.⁶

6 Prim. F. Hölderlin, *Poetični fragmenti*, str. 57 isl.

Nadalje bi rad naprej trdil, da razen teh dveh metod ne more obstajati kakšna tretja, ki bi imela pred očmi določen cilj. Več načinov postopanja ni možnih. Obe ločeni partiji se morata bodisi srečati v kaki osrednejši točki, in to bo vselej točka prevajalca, ali pa se mora ena [partija] podati v drugo, in od tod na področje prevoda spada le en način, drugi bi nastopil, če bi se – v našem primeru – nemški bralci povsem polastili rimskega jezika ali bolje, če bi se ta povsem in do preobrazbe polastil njih. Kar sicer še govorijo o dobesednem prevajanju in prevajanju po smislu, o zvestem in prostem, in kakršni koli izrazi so se že za to sploh uveljavili, če naj bi to tudi bile različne metode, se jih mora zmoči zvesti nazaj na obe [prejšnji]; če pa naj bi s tem označevali napake in vrline, tako bo zvesto in smiselno, ali preveč dobesedno in preveč prosto ene metode, nekaj drugega kot to [isto] druge [metode]. Moja namera je, ob zastranitvi vseh posameznih vprašanj, o katerih so že razpravljali umetnostni izvedenci, motriti le najboljčje poteze obeh metod, da pripravim vpogled, v čem so svojevrstne prednosti in težave vsake, s katere plati vsaka od njiju najbolj[e] doseže smoter prevajanja, in katere so meje uporabnosti vsake od njiju. S takega občega pregleda bi potem lahko naredili dvoje, ta razprava je zgolj uvod v to. Za vsako od obeh metod, bi, ob navezavi na različne zvrsti govora, lahko zasnovali napotila in primerjali, presojali najizbornejše poskuse, ki so jih naredili po obeh nazorih, in s tem zadevo še bolj razjasnili. Oboje moram prepustiti drugim ali vsaj kaki drugi priložnosti.

384

Tista metoda, ki stremi za tem, da bralcu ob prevodu da vtis, ki bi ga kot Nemec prejel iz branja dela v izvornem jeziku, mora seveda sploh šele določiti, katero razumevanje izvirne govorice tako rekoč želi posnemati. Obstaja namreč to, česar ne sme posnemati, in drugo, česar ne more posnemati. Prvo je šolsko razumevanje, ki se trudno, skorajda grozno [*ekelhaft*] kobali skozi posamezno, in zato nikjer ne pride do jasnega pregleda celote, do živega zadržanja sovisja. Dokler izobraženi/omikani del kakega ljudstva v celoti še nima nikakršne izkušnje o bolj notrišnjem prodiranju v tuje govorice: tako naj se – po svojem dobrem geniju – pazijo tudi tisti, ki so že prišli naprej, in se takih prevodov ne lotevajo. Četudi bi hoteli lastno razumevanje vzeti za merilo, bi jih prav malo razumeli, in bore malo bi sporočali; če bi njihov prevod predstavljal običajno razumevanje, potem njihovega šepavega dela ne bi mogli dovolj urno suniti z odra. V taki dobi naj torej naprej prosta po-tvorjenja

zbudijo in izostrijo veselje do tujega, parafraze pripravijo splošnejše razumevanje in tako utirijo prihodnje prevode.* Obstaja tudi drugačno razumevanje, ki ga ne more ponovno/znova [*nachzubilden*] tvoriti noben prevajalec. Mislimo si namreč takšne čudežne može, ki jih narava rada občasno spravi na plano, da tako rekoč pokaže, da lahko v posameznih primerih izniči meje ljudskega, može, ki čutijo tako svojevrstno sorodnost s tujim bivanjem, da se povsem uživajo in umislijo v tujo govorico in njene dosežke, in s tem, ko se povsem zaposlijo s tujim svetom, dopustijo, da se domači svet in domača govorica povsem potujita, ali pa take može, ki so izbrani [*bestimmt*], da tako rekoč prikažejo zmožnost govorice v njenem celotnem obsegu, in jim vse govorice, ki jih sploh lahko dosežejo, veljajo povsem enako, jih oblačijo kot ulite: ti [možje] so na točki, kjer je vrednost prevajanja nična; v njihovem dojetanju tujih del ni namreč niti najmanjšega vpliva materinščine več; svojega razumevanja si nikakor ne ozavestijo v materinščini, temveč si ga povsem domače neposredno ozavestijo v izvorni govorici sami in tudi ne čutijo nikakršne nesorazmernosti med svojim mišljenjem in govorico, v kateri berejo: zato tudi nikakršen prevod ne more doseči ali prikazati njihovega razumevanja. Kakor bi se reklo, da zlivamo vodo v morje ali celo v vino, če bi hoteli prevajati zanje: zato se s svoje višave – ne povsem neupravičeno – celo sočutno nasmihamo poskusom, storjenim na tem področju. Seveda, če bi jim bilo občinstvo, za katerega se prevaja, enako, tega truda ne bi potrebovali. Prevajanje se torej navezuje na stanje, ki je v sredi med obema, in prevajalec si mora torej zastaviti za cilj, da svojemu bralcu priskrbi tako podobo in tak užitek, kakor ga branje tega dela [*des Werkes*] v izvorni govorici jamči [*gewährt*]

* To je bilo še v celoti stanje Nemcev v času, o katerem govori Goethe [*Goethe*] (*A. m. Leben* III, str. 111) in meni, da so prozni prevodi pesniških del, in ti bodo vselej morali bolj ali manj biti parafraze, spodbudnejši za izobrazbo mladine; do te mere se lahko popolnoma strinjam z njim; v takem času je mogoče od tujega pesništva narediti razumljivo zgolj iznajdevanje [*Erfindung*], njegove metrične in muzikalične vrednosti se še ne da pripoznati. Ne morem pa verjeti, da naj Vossov Homer in Schleglov Shakespeare še zdaj služita samo za interno zabavo učenjakov; prav tako ne, da naj bi prozni prevod Homerja lahko spodbudil resničen okus in umetniško omiko; predelava za otroke, tako kot Beckova, za odrasle, stare in mlade, svež in metričen prevod, ki ju morda resda še nimamo, – med tema dvema ne bi mogel imeti nič [tretjega] za bolj spodbudno. [*Avtorjeva opomba.*]

omikanemu možu, ki ga v boljšem smislu te besede imenujemo ljubitelj in poznavalec; – je domač v tujem jeziku, a mu ta vseeno še vedno ostaja tuj, ne more si več, tako kakor učenci, posameznega spet misliti v materinščini, preden lahko zajame celoto, ki pa se tam najbolj nemoteno razveseli lepot kakega dela, ko si ima v svesti razliko tega jezika od materinščine. Vsekakor nam okrožje učinkovanja in določilo tega načina prevajanja ostajata še precej nestanovitna tudi po zakoličenju teh točk. Vidimo le to, da, kakor nagnjenje za prevajanje lahko nastane šele takrat, ko je med izobraženim [*gebildeten*] delom ljudstva razširjena nekakšna sposobnost za občevanje s tujimi jeziki, tako bo rasla tudi ta veščina [*Kunst* : umetelnost] in bo cilj zastavljen vse više, bolj ko se ljubiteljstvo in poznavanje tujih del duha širita in povečujeta v ljudstvu med tistimi, ki so vadili svoje uho in ga izobrazili, ne da bi poznavanje jezika naredili za svoje izrecno opravilo. Obenem si ne moremo tajiti – bolj ko so bralci sprejemljivi za take prevode, bolj se kopičijo so tudi težave tega podjetja, še zlasti če gledamo na najbolj svojevrstne proizvode umetnosti in znanosti kakega ljudstva, ki so za prevajalca vendarle najpomembnejši predmeti. Kakor je namreč govorica zgodovinska reč, tako brez smisla za njeno zgodovino tudi pravega smisla zanjo ni.⁷ Jezikov ne iznajdemo, tudi vse povsem samovoljno delo na njih in v njih je neumnost; odkrivamo jih namreč postopoma, znanost in umetnost sta ti sili, ki to odkrivanje spodbujata in dovršujeta. Vsak odlikovan duh, v katerem se je v eni od obeh form svojevrstno oblikoval del nazorov ljudstva, dela in učinkuje za to v jeziku; njegova dela torej morajo vsebovati del njegove [*ihrer*] zgodovine. To prevajalcu znanstvenih del pogosto povzroča nepremagljive težave; kdor namreč z zadostnimi znanji bere odlikovano delo te vrste v izvorni govorici, ta se bo težko izmaknil njegovemu vplivu na govorico. Opazi, katere besede, katere zveze se mu v določenih reklih prikažejo še v prvem siju novitete; uvidi, kako se s posebno potrebo tega duha in z njegovo označujočo močjo vtihotapijo v govorico; in to opažanje bistveno določi vtis, ki ga prejme. Naloga prevoda je, da prav to presadi naprej, na svojega bralca; sicer se izgubi pogosto tudi zelo pomemben del tistega, kar mu je namenjeno. Kako naj to dosežemo? Že v posamičnem pogosto novi besedi

7 »Nämlich, wie die Sprache ein geschichtliches Ding ist, so giebt es auch keinen rechten Sinn für sie, ohne Sinn für ihre Geschichte.«

izvirnika najbolj ustreza prav stara in izrabljena [beseda] v naši govorici, tako da mora prevajalec, ki je hotel pokazati besedotvornost dela, na to mesto postaviti tujo vsebino in se umakniti na področje po-tvarjanja [*Nachbildung*]! Kako pogosto beseda, četudi zmore novo podati z novim, najbolj podobna po sestavi in poreklu, ne zmore najbolj zvesto podati smisla, in mora zbuditi še druge odzvene, če ne želi škodovati neposrednemu sovisju! Mora se potolažiti s tem, da lahko na drugih mestih, kjer je pisec uporabil stare in znane besede, nadoknadi zamujeno, in v celoti le doseže to, česar ne zmore doseči v vsakem posamičnem primeru. Če pogledamo besedotvorje mojstra v vsem njegovem sovisju, masovno rabo sorodnih besed in besednih korenov v spisih, ki se medsebojno navezujejo: kako naj bi se prevajalec tu uspešno prebil skoz, saj je sistem pojmov in njihovih znamenj v govorici povsem drug, kot v izvorni govorici, in se besedni koreni, namesto da bi se paralelno pokrivali, v najbolj čud(ež)nih smereh križajo. Zato ni mogoče, da bi bila jezikovna raba prevajalca povsod tako sovisna, kakor je raba njegovega pisatelja. Tu se bo moral zadovoljiti, da v posameznem doseže, kar ne zmore doseči v celoti. Pri svojih bralcih si bo moral izpogajati [*sich bedingen*], da ne bodo tako strogo kot izvorni [bralci] pri kakem spisu mislili na druge [spise], ampak bodo vsakega motrili bolj zase, da, naj bi ga še pohvalili, če zna znotraj posamičnih spisov, pogosto tudi znotraj posamičnih delov taistih, ohraniti enakolikost [*Gleichförmigkeit*] v nameri pomembnejših predmetov, da »ena« beseda ne dobi množine povsem različnih zastopancev, ali pa da v prevodu vlada pisana različnost, kjer v izvorni govorici prevlada trdna sorodnost izraza. Te težave se večinoma kažejo na področju znanosti; druge pa, nič neznatnejše, na področju poezije in tudi bolj umetniške proze, za katero ima tudi muzikalični element jezika, ki se razodeva v ritmu in menjavi tona, odlikovan in višji pomen. Vsakdo čuti, da se izgubi najfinejši duh, najvišji čar umetnosti najbolj izpopolnjenih proizvodov, če to ostane neupoštevano ali se izniči. Kar torej umnemu [*sinnigen*] bralcu izvirnika v tem oziru pade v oči kot svojevrstno[,], kot namerno[,], kot učinkovito za ton in razpoloženje čudi, kot odločilno za mimično ali muzikalično spremljavo govora, to naj bi naš prevajalec tudi [so] prenesel. Kako pogosto sta – skoraj je že čudež, da nam ni treba reči zmeraj – ritmična in melodična zvestoba ter dialektična in gramatična [zvestoba] med sabo nepomirljivo sprti! Kako težavno, da v nihanju sem ter tja, ki naj bi ga

žrtvovali, pogosto pride na dan [to] nepravo!⁸ Kako težko celo to, da je prevajalec nepristranski glede tega, kar mora vsakemu odtegniti, njemu, ko se daje priložnost, da [to] tudi dejansko nadomesti, in ne, četudi je nevede zašel v precejšnjo enostranskost, ker se je njegova naklonjenost nagnila bolj k enemu umetnostnem elementu kot k drugemu!⁹ Če ima v umetniških delih raje etično snov in njeno obravnavo: tako bo manj opazil, kje je bil nepravičen do metričnega in muzikaličnega forme, in se – namesto da bi mislil na nadomestek – zadovoljil z lahnejšim in tako rekoč parafrastičnim prenosom taiste. Če pa se primeri, da je prevajalec glasbenik ali metrik, bo zanemaril logični element, da bi se povsem polastil muzikaličnega; in ko se v tej enostranskosti vse globlje zapleta, bo vse dlje delal bolj in bolj nezadovoljno, in če njegov prenos v celoti primerjamo z izvirnikom, bomo ugotovili, da je, ne da bi to opazil, vse bliže oni šolski ubornosti, ki se ji prek posameznega razgubi celota; namreč, če je na ljubo materialne podobnosti tona in ritma, žrtvoval to, kar je v eni govorici [podano] lahno in naravno, s težkimi in spotakljivimi izrazi v drugi [govorici]: tako mora v celoti nastati povsem različen vtis.

Pokažejo se še druge težave, če prevajalec gleda na svoje razmerje do govorce, v kateri piše, in na razmerje svojega prevoda do svojih drugih del. Če izvzamemo tiste čudežne mojstre, ki jim je več jezikov enakih, ali jim celo »en« priučeni jezik naravno prestopa materinščino, za katere smo rekli, se sploh ne da prevajati; vsi drugi ljudje, kakor koli tekoče neko tujo govorico že berejo, pri tem vseeno ohranijo občutek tujega. Kako naj prevajalec torej napravi, da na svoje bralce presadi prav ta občutek, da imajo pred sabo nekaj tujega, prevod pa jim predloži v njihovi materinščini?¹⁰ Rekli boste, da je beseda te uganke že davno najdena, da je pri nas pogosto bolj ko ne rešena; natančneje ko se namreč prevod navezuje na rekla izvirnika, toliko bolj tuje

8 »Wie schwer, daß nicht im Hin- und Herschwanken welches dort solle aufgeopfert werden, oft gerade das unrechte herauskomme.«

9 »Wie schwer selbst daß der Uebersetzer unparteiisch, was er jedem hier hat entmüssen, ihm, wo die Gelegenheit es mit sich bringt, auch wirklich erseze, und nicht, wenn gleich unwissentlich, in eine beharrliche Einseitigkeit gerathe, weil seine Neigung dem einen Kunstelement vor dem andern gewidmet ist!«

10 »Wie soll nun der Uebersetzer es machen, um eben dieses Gefühl, daß sie ausländisches vor sich haben, auch auf seine Leser fortzupflanzen, denen er die Uebersetzung in ihrer Muttersprache vorlegt?«

opominja bralca. Seveda, lahko se je nasmihati temu postopku v splošnem. Če si te radosti nočemo pokvariti, če nočemo najbolj mojstrskega [kot] iz ene kopeli izliti skupaj z najbolj šolskim in najslabšim: potem moramo priznati, da je nedopusten zahtevek te metode prevajanja drža jezika, ki ni le vsakdanja, ampak tudi daje slutiti, da ni zrasla povsem prosto, bržkone se uklanja neki tuji podobnosti; priznati moramo, da je tako početje, umerjeno in umetelno, brez lastne škode in brez škode za govorico, morda največja težava, ki jo mora naš prevajalec prevladati. To podjetje se zdi kot najbolj čudežno stanje ponižanja, v katero se lahko prestavi ne prav slab pisatelj. Kdo ne bi rad, da njegova materinščina povsod nastopi v ljudstvu najprimernejši lepoti, ki jo je vsaka zvrst sposobna? Kdo ne bi raje spočlenjal otrok, ki čisto predstavljajo očetov rod, kot zaslepljene? Kdo si bo rad naložil kazanje v manj lahkih in prijetnih gibih, kakor bi vseeno zmogel, in se občasno zdel vsaj trd in tog, da bo bralcu tako spotakljiv kot tudi nujen, da ta ne izgubi zavesti o zadevi? Kdo bi rad prestajal, da ga imajo za nebogljene, s tem ko se trudi ostati tako blizu tuji govorici, kolikor to lastna govorica sploh dovoljuje, da ga grajajo, kakor starše, ki svoje otroke predajo akrobatom, da svojo materinščino privaja na tuja in nenaravna zviranja, namesto da bi jo smelo vadil v domači gimnastiki! In končno, kdo bi rad, da ga ravno največji poznavalci in mojstri najsočutneje zasmehujejo, da njegove trudne in prejadrne nemščine ne bi razumeli, če je ne bi jemali skupaj z helenskim in rimskim [jezikom]? To so odrekanja, ki jih prevajalec nujno mora prevzeti, to so nevarnosti, ki se jim izpostavlja, če v prizadevanju [:] ohraniti ton govorice tuj, ne motri najfinejše ločnice; in jim tudi nikakor povsem ne uide, saj si vsak to ločnico povleče nekoliko drugače. Naj zdaj še pomisli na neizogibni vpliv navade: lahko ga postane strah, da se tudi v njegove svobodne in izvirne dosežke prevajanja prikrade marsikaj manj primerne in grobe, in mu nekoliko otopi nežni smisel za domačno dobro ubranost govorice. Sploh pa, če pomisli na véliko čredo posnemovalcev, na inertnost in povprečnost, ki vladata v pisateljski publiki – mora se prestrašiti, koliko razpuščenih, zakonom nasprotujočih bitij, koliko prave nebogljenosti in trdote, koliko jezikovne škode vseh vrst morda dobi na grbo; le najboljši in najslabši se ne bodo trudili iz njegovih prizadevanj povleči napačne prednosti. Dovolj pogosto smo slišali tožbe, da táko prevajanje nujno škodi čistosti jezika in mora biti škodljivo njegovemu mirnemu nadaljnjemu razvoju od znotraj

navzven. Naj bi jih torej v izogib postavili na stran s potešitvijo, da stoje tem težavam nasproti tudi prednosti, in da je, tako kot je vse dobro prepikano s slabim, modrost ravno v tem, da od prvega poberemo toliko, kot je le mogoče, od drugega pa tako malo, kot je le mogoče: toliko vsekakor izhaja iz te težke naloge, da naj bi v materinščini prikazovali tuje. Prvič, da ta metoda prevajanja ne more enako dobro uspevati v vseh jezikih, ampak zgolj v tistih, ki se jih ne da ujeti v preozke vezi klasičnega izraza, zunaj katerega je vse za odmet. Tako vezane govorice naj poskusijo širiti svoje področje s tem, da jih razširjajo tujci, ki potrebujejo več od svoje materinščine; zato so prvenstveno godne; naj si prisvojijo tuja dela s po-tvorbami ali pa morda z drugačnimi prevodi: ta način morajo prepustiti svobodnejšim jezikom, v katerih se bolj tolerira odstopanja in novosti, tako da iz njihovega kopičenja pod določenimi okoliščinami lahko nastane določen značaj [*Charakter* : obličje]. Iz tega dovolj razločno sledi, da tak način prevajanja sploh nima nikakršne vrednosti, če ga v kakem jeziku izvajamo le posamično in slučajno. Namena seveda nismo dosegli s tem, da v bralca zaveje tuj duh; če naj bi sploh dobil kako slutnjo, pa naj bo le oddaljeno, o izvorni govorici in o tem, za kar se ji ima delo za zahvaliti, in naj bi ga do neke mere nadomestili, saj je ne razume: tako ne more dobiti le povsem nedoločenega občutja, da to, kar bere, ne zveni povsem domače; zveneti mora določno drugače; to pa je mogoče le, če [bralec] lahko masovno [*in Masse*] primerja. Če je prebral kar nekaj od tega, za kar ve, da je prevedeno iz drugih novih in drugačnih starih jezikov, in da je prevedeno v tem smislu: tako se mu bo izgradil posluh, da lahko razlikuje staro in novejšo. Moral je že prebrati precej več, če naj bi razlikoval helenski izvor od rimskega, ali italijanski od španskega. In vendar je tudi to komajda najvišji smoter; bralec prevoda se bo izenačil z boljšim bralcem dela v izvorni govorici le tedaj, če bo zmožni poleg duha govorice v delu slutiti tudi svojevrstnega duha pisca, ga bo zmožni postopoma določno dojeti, za kar je nujen talent individualnega zrenja, edini organ, ki je neobhoden tudi za še večjo množico primerjav. Teh ni, če v eni govorici le sporadično prevajamo posamezna dela mojstrov posameznih zvrsti. Tako tudi najbolj omikani [*die gebildetsten*] bralci s prevodom dobijo le skrajno nepopolno poznavanje tujega; sploh ne gre misliti na to, da bi se lahko bodisi prek prevoda ali prek izvirnika dvignili do izrecne sodbe. Zato ta vrsta prevajanja sploh terja postopek na veliko: presajanje celotnih literatur v jezik,

in ima smisel in vrednost edinole med ljudstvom, ki ima odločilno nagnjenje prisvajanja tujega. Posamezna dela te vrste imajo neko vrednost samo kot predhodniki bolj obče razvijajočega in izoblikujočega se zadovoljstva [*Lust* : ugodja] ob tem postopku. Če jih ta ne zganejo, potem imajo v duhu govorice in dobe nekaj proti sebi; potemtakem se lahko prikazujejo le kot zgrešeni poskusi in imajo zase malo ali nič uspeha. A tudi če ta zadeva prevlada, ni lahko pričakovati, da si bo delo take vrste, kakor koli izvrstno že je, pridobilo obče odobravanje. Ob mnogih ozirih, ki jih je treba upoštevati, in težavah, ki jih je treba prevladati, se morajo razviti različni pogledi na to, katere dele te naloge moramo poudariti in katere je prej treba podrediti. Tako se bodo oblikovale do neke mere različne šole med mojstri, in različne partije v občinstvu, kot pristaši onih; in četudi taista metoda vse osnavlja, bodo lahko drug poleg drugega obstajali različni prevodi istega dela, zajeti z različnih gledišč, o katerih ne bi mogli reči, da je kak v celoti popolnejši ali da zaostaja, temveč samo, da so eni deli v enem [prevodu] bolj posrečeni in drugi v drugih; šele vsi postavljeni skupaj, v medsebojni navezi, enim je posebna vrednota prvo, drugim drugo, približanje govorici izvirnika ali prizanašanje lastni [govorici], povsem bodo izpolnili nalogo, vsak od njih pa bo imel relativno in subjektivno vrednost.

391

To so težave, ki tej metodi prevajanja nasprotujejo, in nepopolnosti, ki jo bistveno bremenijo. Ko jih priznamo, moramo pripoznati samo to podjetje, njegovih zaslug mu ne moremo odrekati. Temelji na dveh pogojih, da je razumevanje tujih del znano in zaželeno stanje, in da domači govorici priznavamo določeno prožnost. Kjer sta dana, je tako prevajanje naraven pojav, posega v celotno razvijanje duha, in kakor dobi posebno vrednost, daje tudi zanesljiv užitek.

Kako pa je z nasprotno metodo, ki svojemu bralcu ne prisoja nikakršnega truda oz. napora, mu tujega pisca pričara v njegovo neposredno pričujočnost, in želi delo pokazati tako, kakor bi bilo, če bi pisec sam izvirno pisal v jeziku bralca? To zahtevo so neredko izrekli kot tisto, ki jo je treba postaviti pravemu prevajalcu, – da je veliko višja ter popolnejša v primerjavi s prvo; narejeni so bili tudi poskusi v posamičnem, morda tudi celo mojstrovine, ki so si očitno zadali/e [*die*] ta cilj. Poglejmo, kako je s tem, in ali morda ne bi bilo dobro, če ne bi bilo to dosedaj nesporno bolj redko postopanje pogostejše, in bi izrinilo pomisljivo in v mnogih delih nezadostno [postopanje].

Takoj vidimo, jezik prevajalca se te metode ne more niti najmanj bati. Njegovo prvo pravilo mora biti, da si zaradi razmerja, v katerem je njegovo delo do tujega jezika, ne dovoli ničesar, kar ni dovoljeno tudi v vsakem izvornem spisu enake zvrsti v domačem jeziku. Tako kot kdorkoli drug ima obveznost, da mora motriti vsaj taisto skrbnost za čistost in dovršitev jezika, da stremi za isto lahnostjo in naravnostjo stila, ki slavi njegovega pisatelja v izvorni govorici. Gotovo je tudi to, če hočemo našim sonarodnjakom res predočiti, kaj je bil nek pisatelj za svojo govorico, da ne moremo vzpostaviti boljše formule, kakor da ga uvedemo s takim govorjenjem, kakor si moramo misliti, da bi govoril v naši govorici, še posebej če je razvojna stopnja, na kateri je našel svoj jezik, podobna tisti, na kateri stoji naš jezik. V določenem smislu si lahko mislimo, kako bi govoril Tacit, če bi bil Nemec, se pravi, vzeto bolj natančno, kako bi govoril Nemec, ki bi bil za naš jezik to, kar je bil Tacit za svoj; in blagor temu, ki si to misli tako živo, da mu dejansko pusti tako govoriti! Vendar, ali se to lahko zgodi s tem, ko mu pusti praviti taiste zadeve, o katerih govori rimski Tacit v latinščini, – to pa je drugo in ne zlahka pritrdilno vprašanje. Nekaj povsem drugega je namreč pravilno dojeti in nekako prikazati vpliv, ki ga je nek mož naredil na svoj jezik, nekaj povsem drugega hoteti izvedeti, kako bi se obrnile in svoj izraz dobile njegove misli, če bi bil vaje misliti izvorno, se izražati v drugi govorici! Kdor je prepričan, da sta misel in izraz bistveno in notranje isto – in na tem prepričanju temelji celotna večšina vsega razumevanja govora, in torej tudi vsega prevajanja – ali lahko stremi, da bi človeka ločil od prirojene govorice, in méni, da lahko človek – ali pa tudi le redosled misli kakega človeka – postane en in isti v dveh jezikih? ali pa tudi, če je nekako različen, si lahko domišlja, da lahko govor razblini do najnotranjčjšega, pri tem pa izloči delež govorice na tem, in z nekim novim, tako rekoč kemičnim procesom, zmore povezati to najbolj notranje taistega z bistvom in silo kake druge govorice? Da bi to nalogo lahko rešili, bi bilo očitno treba vse, kar je v pisnem delu kakega moža – tudi najbolj oddaljeno učinkovanje česa takega, kar je od otroštva govoril in slišal v materinščini – povsem izločiti in ga tako rekoč priversti h golemu svojevrstnemu, v smeri določenega predmeta dojetemu miselnemu načinu taistega; vse to, kar bi bilo lahko učinkovanje vsega tega, kar je od začetka svojega življenja ali pa od prvega poznanstva s tujo govorico, v njej govoril in slišal, dokler ni prišel do sposobnosti v njej izvorno misliti in

zapisovati? To ne bo mogoče prej, dokler se ne posreči z umetnim kemičnim procesom sestaviti organske produkte. Da, rečemo lahko, cilj, prevajati tako, kakor bi pisec sam izvirno zapisal v jeziku prevoda, ni le nedosegljiv, temveč je tudi v sebi ničen in prazen; kdor namreč priznava tvorno/oblikujočo moč govorice – *die bildende Kraft der Sprache* – kako je eno s svojevrstnostjo ljudstva, ta mora tudi priznati, da je vsakemu najbolj odlikovanemu [ljudstvu] večinoma njegovo celotno vedenje, in tudi možnost predstaviti ga, oblikovano z govorico in po njej, in da torej nihče svoji govorici – tako rekoč mehanično in zunanje – ne nadeva vajeti; in kakor zlahka razvežemo vprego in vpnemo drugo, bi si lahko kdo po mili volji tako tudi v mišljenju nastavil drugo govorico, – da bržkone vsak izvirno producira le v svoji materinščini, in da sploh ni mogoče navreči vprašanja, kako bi svoja dela napisal v kakem od drugih jezikov. Nasprotno bo vsak seveda navajal dva primera, ki se dovolj pogosto pojavljata. Sprva je očitno tudi sicer obstajala sposobnost, ne le v posamičnih izjemah, tako se namreč še zdi, ampak tudi na veliko, izvirno pisati v drugih jezikih kot v prirojenem, da, tudi filozofirati in pesniti. Zakaj torej ne bi, da dobimo toliko zanesljivejše merilo, to sposobnost v mislih prenesli na vsakega pisatelja, ki ga želimo prevajati? Zato ne, ker je ta sposobnost takšna, da se javlja zgolj v primerih, kjer taisto bodisi nasploh ali vsaj o taistem tega ne bi mogli reči v prirojeni govorici.¹¹ Če se vrnemo v čase, ko so se romanski jeziku začeli oblikovati, kdo lahko reče, kateri jezik je bil takrat prirojen tedanjim ljudem? in kdo bi tajil, da tistim, ki jih je zajelo znanstveno prizadevanje, da jim je bil latinski jezik bolj materinščina kot vulgarni jezik? To še bolj popušča pri posameznih potrebah in dejavnosti duha. Dokler materinščina za te še ni oblikovana, ostaja tisti jezik parcialna materinščina, iz katere so se smeri duha naznanjale postajajočemu ljudstvu. Grotius in Leibnitz nista mogla, vsaj ne da bi bila povsem druga človeka, filozofirati nemško in nizozemsko. Da, tudi če je korenina že scela posušena, živica povsem iztrgana od starega debla, se mora, kdor ni sam obenem jezikovno-tvorno in preobračajoče bitje, mnogovrstno določno priklopiti na tujo govorico [bodisi] samovoljno ali zaradi podrejenih

11 »Darum nicht, weil es mit dieser Fertigkeit die Bewandtniß hat, daß sie nur in solchen Fällen vorkommt, wo dasselbe entweder überhaupt oder wenigstens von demselben nicht könnte in der angeborenen Sprache gesagt werden.«

razlogov. Našemu vélikemu kralju so se vse finejše in višje misli porodile v tujem jeziku in tega si je za to področje najbolj notranje usvojil. Kar je [po] francosko filozofiral in pesnil, ni bil sposoben filozofirati in pesniti nemško. Obžalovati moramo, da velika ljubezen do Anglije, ki je obvladovala del družine, ni mogla ubrati smeri, da bi ga od otroštva naprej vezala na angleško govorico, katere zadnja zlata doba je takrat cvetela, in je nemški govorici precej bližja. Smemo pa upati, da bi, če bi užival strogo učenjaško [*gelehrte*] vzgojo, raje filozofiral latinsko, in tudi pesnil, kot francosko. S tem ko je to torej zavezano posebnim pogojem, in ko prav tako ne v kateri koli tuji govorici, temveč zgolj v neki določeni, vsak spravi na plano zgolj to, kar ne bi mogel spraviti na plano v svoji materinščini: to ne dokazuje nič za metodo prevajanja, ki želi pokazati, kako bi lahko kdo to, kar je dejansko napisal v svoji materinščini, napisal v kaki drugi govorici. Drugi primer izvirnega branja in pisanja v tujih jezikih, se zdi za to metodo ugodnejši. Kdo pa bo našim svetovljanom in dvorjanom odrekel, da morajo to, kar ljubeznivega spravijo prek svojih ustnic s tujimi jeziki [*Zungen*], prav tako misliti v isti govorici in ne notranje prevajati iz uboge nemščine? in kakor je njih slava, da lahko te sladkosti in prefinjenosti enako dobro povejo v mnogih jezikih, zato prav gotovo mislijo z isto lahnostjo; vsak bo za drugega prav dobro vedel, da bi to, kar je ravno povedal v francoščini, lahko povedal tudi po italijansko. Toda ti govori seveda niso iz tistega področja, kjer misli krepko poganjajo na plano iz globoke korenine svojevrstne govorice, ampak [so] kakor kreša, ki jo umetelnež brez zemlje goji na beli glini. Ti govori niso ne sveta resnost govorice, tudi ne lepa dobro umerjena igra taiste; temveč, kakor se ljudstva mešajo v tem času na način, ki so ga prej manj poznali, tako je povsod trg, in to so trški pogovori, naj bodo politični ali literarni, ali pa družabni, resnično ne pripadajo področju prevajanja, temveč le področju tolmača. Če se torej kaj takega, kakor se občasno menda dogaja, sprime v večjo celoto in postane spis: tako lahko tak spis, ki se povsem razigra v lahnem in prijetnem življenju, ne da bi razpiral kakršno koli globino prebivanja ali pa ohranjal svojevrstnost ljudstva, prevedemo po tem pravilu; a vendar samo njega [spis], saj je lahko le on izvorno prav tako dobro sestavljen v kaki drugi govorici. Naprej naj se to pravilo ne razširja, morebiti le še na vhode in preddverja globljih in krasnih del, ki so pogosto zgrajena povsem na področju lahnega družabnega življenja. Namreč, kolikor bolj se posamične misli kakega

dela in njune povezave drži ljudska svojevrstnost, morda še izoblikovanost že davno preteklega časa, toliko bolj to pravilo sploh izgubi svoj pomen. Kolikor to ostaja resnično v prenekaterem oziru, da se človek v določenem smislu oblikuje/omika šele z razumevanjem več jezikov, in [je] svetovljan: tako vendarle moramo priznati, svetovljanstva nimamo za pristnega, če ob pomembnih momentih zataji ljubezen do domovine [*Vaterlandsliebe*], tako tudi v odnosu do jezikov taka obča ljubezen ni prava in resnično izoblikujoča/omikujoča, ki se za živo in višjo rabo katerega koli jezika, ni važno ali novega ali starega, hoče izenačiti z domovinsko [ljubeznijo]. Kakor se mora človek odločiti, da pripada »eni« deželi, tako se mora človek odločiti tudi pripada »eni« ali drugi govorici, ali pa brez opore lebdi v nerazveseljivi sredini. Res je, da si še zdaj uradno dopisujemo v latinščini, da ohranimo pri življenju zavest, da je bila to za naše prednike znanstvena in sveta materinščina; zdravilno je, da se to tudi sicer godi zaradi lažjega občevanja na področju skupne evropske znanosti; uspemo pa v tudi tem primeru le v tej meri, da je za vsako tako predstavo vse predmet, in lasten nazor in povezanost [*Verknüpfung*] pa bolj malo. Isto je z romanskim [jezikom]. Kdor prisiljeno in po uradni poti tako govorico piše, se prav dobro zaveda, da so njegove misli v prvem nastajanju nemške, in da jih že zelo zgodaj, ko se embrio še obliči, začenja prevajati; in kdor se žrtvuje zaradi znanosti, ta se bo tudi tam znašel zlahka, neprisiljeno in brez skritega prevajanja, kjer se čuti povsem v oblasti predmeta. Poleg tega seveda ostaja tudi svobodno ljubiteljstvo latinskega ali romaničnega pisanja, in če bi s tem res ciljali na to, da bi v tuji govorici producirali enako dobro kot v lastni in enako izvorno; potem bi to nemudoma razglasil za pregrešno in magično umetnost, kakor dvojno hojo, s katero človek, ne le da prezira zakone narave, ampak kani zmesti tudi druge. Temu verjetno ni tako, ampak to posebej sitno ljubiteljstvo je le fina mimična igra, s katero si prijetno kratimo čas kvečjemu v predverjih znanosti in umetnosti. Ta produkcija v tujem jeziku ni izvorna; spomini na določenega pisatelja ali tudi na način kakega obdobja, ki predstavlja tako rekoč občo osebo, lebdiyo v duši skorajda kot živa zunanja podoba, posnemanje taiste vodi in določa to produkcijo. Zato po tej poti redko nastane kaj, kar bi imelo resnično vrednost zunaj mimične natančnosti; priljubljene umetniše se toliko bolj nedolžno razveselimo, kolikor razločnejše lahko igrano osebo povsod spregledamo. Je kdo zoper naravo in nprav formalno ubežnik [*Überläufer*] iz

materinščine, in se je predal kaki drugi [materinščini]: tudi ne gre za bolj okrašen in pripesnjen porog, če zagotavlja, da se v tej sploh ne zna več gibati; gre za opravičenje, ki si ga je dolžan sebi samemu, da je njegova narava resnični čudež narave zoper vsa pravila in red, in tudi pomiritev za druge, da ne hodi dvojno, kot prikazen.

Predolgo smo se zadržali pri tuj(ostn)em; nameravali smo govoriti o zapisanem v tujih jezikih, namesto o prevajanju iz tujih jezikov. Zadeva je taka: če prevodu izvirno v tuji govorici ni mogoče, kolikor je večšina [*Kunst*], [pri]pisati kaj vrednega in obenem potrebnega, in tudi če je to vsaj redka in čudežna izjema; tako se tudi ne da postavljati pravil za prevod, da naj misli kot pisec sam, kako bi prav to zapisal v jeziku prevajalca; ni veliko primerov dvojezičnih piscev, od katerih bi lahko izvajali analogijo, ki bi ji prevajalec lahko sledil, temveč bo po tem, kar smo povedali zgoraj, pri vseh delih [*Werken*], ki niso enaka lahni zabavi, ali poslovnemu stilu, prepuščen skorajda edinole svoji domišljiji. Kaj naj bi pripomnili, če prevajalec pravi bralcu – prinašam ti knjigo, kakor bi jo napisal mož, če bi pisal nemško – in bralec odgovarja, zavezan sem ti tako, kakor če bi mi prinesel podobo moža, kako(r) bi izgledal, če bi ga njegova mati spočela z drugim očetom? Če je namreč delom [*Werken*], ki v višjem smislu pripadajo znanosti in umetnosti, svojevrstni duh pisca mati, tako je njegov domovinski jezik oče. Eno umetniško delce, kakor drugo, terja skrivnostne vpogleda, ki jih nihče nima, in le kot igro lahko nepristransko uživamo tako prvo kot tudi drugo.

Kakor koli je uporabnost te metode omejena, da, na področju prevajanja skoraj enaka ničli, se to najbolje potrjuje, če vidimo, v kako nepremagljive težave se zapleta v posameznih vejah znanosti in umetnosti. Če moramo reči, da je že v rabi vsakdanjega življenja, v govorici le malo besed, ki bi jim v kateri koli drugi [govorici] popolnoma ustrezala kaka druga [beseda], tako da bi jo lahko uporabljali v vseh primerih, v čemer to, in da bi jo lahko uporabljali v isti zvezi kot prvo, in da bi vselej proizvedla taisti učinek: potem to še bolj velja za vse pojme, bolj ko jim je primešana filozofska vsebina, še najbolj pa za samolastno filozofijo. Tu bolj kot kjerkoli [drugje], vsebuje vsaka govorica, kljub različnim istočasnim in sledečim si nazorom, v sebi vendarle »en« sistem pojmov, ki se prav zato, ker se v isti govorici dotikajo, povezujejo, dopolnjujejo, so »ena« celota, – njeni posamezni deli ne ustrezajo delom iz sistema drugih

jezikov, razen [*kaum*] če odštejemo boga in bit, *Gott und Sein*, pra-samostalnik in pra-glagol, *das Urhauptwort und das Urzeitwort*.¹² Tudi povsem splošno, četudi leži zunaj področja svojevrstnosti, ga ta [*von ihr*] vseeno obsijava in barva. V tem sistemu govornice mora vziti/se poroditi modrost vsakega posameznika [*eines jeden*]. Vsak črpa iz navzočega, vsak pomaga spraviti na svetlo tisto nenavzoče, a vendarle pred-oblikovano. Zgolj tako je modrost posameznika živa, in lahko svoje bivanje dejansko obvladuje, ki ga povsem strne [*zusammenfaßt*] v tej govorici. Če se torej prevajalec filozofskega pisatelja noče odločiti, da bo jezik prevoda, kolikor se to da storiti, upognil [*beugen* : uvil] po govorici izvirnika, da bo dal kar najbolj slutiti v njem izoblikovani pojmovni sistem; če želi, da njegov pisatelj govori tako, kakor da bi svoje misli in govor izvirno izoblikoval v kaki drugi govorici: kaj mu ob nepodobnosti elementov v obeh jezikih še preostane – ali da parafrazira – pri čemer svojega namena ne doseže; parafraza nikdar ne bo in ne more izgledati kot nekaj v taistem jeziku izvirno na plano spravljenega – ali pa mora vso vednost in znanost svojega moža pretvoriti/preobličiti v pojmovni sistem drugega jezika in tako preobraziti posamezne dele, pri čemer ne moremo videti, kako bi lahko zamejili najbolj divjo samovoljo. Reči moramo: kdor ima vsaj malo spoštovanja do filozofskih prizadevanj in razvoja, se sploh ne more spustiti v tako razpuščeno igro. Platonu [to] morda lahko naprtimo, če od filozofa preidem na komediografa. Ta umetniška zvrst je, kar se tiče jezika, najbližje družabnemu pogovoru. Celoten prikaz živi v navedenem času in ljudstvu, ki se prvenstveno spet živo zrcalijo v jeziku. Lahnost in naravnost v ljubkosti sta njegova prva čednost; prav zato so tu težave prevoda sledeč ravnokar motreni metodi neznanke. Vsako (pri)bližanje tujemu jeziku škodi onim vrtilinam govorjenja [*des Votrages*]. Če pustimo, da prevod govori pesnik gledališke igre tako, kakor da bi izvirno pesnil v svojem jeziku: tako tudi ne more marsičesa izraziti, saj temu ljudstvu ni domače; tudi v jeziku nima nikakršnega pomena. Prevajalec mora tu bodisi povsem odrezati in tako uničiti silo in formo celote,

12 »Hier mehr als irgendwo enthält jede Sprache, trotz der verschiedenen gleichzeitigen und auf einander folgenden Ansichten, doch Ein System von Begriffen in sich, die eben dadurch daß sie sich in derselben Sprache berühren, erbinden, ergänzen, Ein Ganzes sind, dessen einzelnen Theilen aber keine aus dem System anderer Sprachen entsprechen, kaum Gott und Sein, das Urhauptwort und das Urzeitwort abgerechnet.«

ali pa mora na to mesto postaviti kaj drugega. Na tem področju torej vodi formula, če ji popolnoma sledimo, očitno h golemu po-tvarjanju, po-obličenju ali še bolj k zoprni, vpadljivi in zmedeni mešavi prevoda in po-tvorbe, ki bralca meče sem ter tja, kakor žogo, med njegovim in tujim svetom, med piščevo in prevajalčevo iznajdbo in vicem, nemilosrdno; nikakršnega čistega užitka ne more imeti, na koncu se mu zagotovo zvrsti in zmoti v glavi. Prevajalec po drugi metodi, nasprotno, sploh nima nikakršne spodbude za take svojevoljne spremembe, saj naj bi njegov bralec vselej imel pred očmi, da je pisec živel v drugem svetu in pisal v drugem jeziku. Napoten je na resda težko večino supliranja poznavanja tega tujega sveta, po najkrajši, najbolj smotrni poti, da lahko povsod preseva večja lahnost in naravnost originala. Oba primera, vzeta s skrajnih koncev znanosti in umetnosti, razločno pokažeta, kako malo lahko z neko metodo, ki želi prevedenemu delu povsem in v celoti vdihniti duha tuje govornice, dosežemo pravi namen/smoter vsega prevajanja: karseda nepopačen užitek tujih del. Temu se pridruži še, da ima vsak jezik svojo svojevrstnost tudi v ritmih, tako za prozo kot za poezijo, in da, če naj bi izdelali fikcijo, da bi pisec lahko pisal tudi v jeziku prevajalca, je torej treba, da nastopi tudi v ritmih tega jezika, s čimer svoje delo še bolj zmaliči, še bolj omeji poznavanje njegove svojevrstnosti, ki jo prevod omogoča.

Dejansko ta fikcija, na kateri edinole temelji zdaj motrena teorija prevajanja, daleč prestopa smoter/namero tega posla. Prevajanje s prvega gledišča, je zadeva potrebe za ljudstvo, od katerega si lahko le majhen del oskrbi zadovoljivo poznavanje tujih jezikov, večji del pa ima smisel za uživanje tujih del. Če bi ta del lahko povsem prešel v prvega: potem bi bilo to prevajanje nepotrebno, težko bi kdo prevzel ta nehvaležni trud. Ni pa tako z drugim načinom. Ta nima opravka z nujo, je delo poželjivosti in napuha. Tuji jeziki bi bili lahko razširjeni do te mere, kolikor je to sploh mogoče, spodoben dostop k svojim najplemenitejšim delom [*Werken*] povsem na razpolago vsakemu, ki je za to sposoben – pa vendarle bi šlo za nenavadno podjetje, ki bi okoli sebe zbiral toliko več in bolj napetih poslušalcev, če bi nam kdo obljubil, da bo kako Ciceronovo ali Platonovo delo prikazal tako, kakor bi ju moža napisala sama, neposredno nemško. In če nas bi kdo privedel tako daleč, da tega ne počnemo le v lastni materinščini, ampak celo tudi v kaki drugi, tuji, bi bil potemtakem največji mojster v težavni in skorajda nemogoči večini

medsebojnega razblinjanja duha jezikov [*Geister der Sprachen*]. Vidimo pa, da to, strogo vzeto, ne bi bilo nikakršno prevajanje, in namera/smoter tudi ne bi bil/a karseda natančni užitek del samih; vse bolj in bolj bi postajalo naknadna tvorba, *Nachbildung*, po-tvorba, in tako umetnino ali umetelnost bi lahko prav užival nekdo, ki bi te pisatelje že sicer neposredno poznal. In izrecna namera bi bila lahko le [ta], da v posameznem v različnih jezikih ponazorimo enako razmerje (pre)nekaterih izrazov in kombinacij do enega določnega karakterja, v celoti pa osvetlimo jezik s svojevrstnim duhom tujega mojstra, tega pa povsem ločimo in razvežemo od njegove govorice.¹³ Ker je vse to umetelna in ljubka igra, ta pa počiva na fikciji, ki jo je skorajda nemogoče izpeljati: tako dojamemo, kako vaditi to vrsto prevajanja v zelo pičlih poskusih, ki tudi sami dovolj razločno pokažejo, da se v velikem tako ne da postopati. Razglašajo tudi, da zagotovo zgolj odlični mojstri, ki si smejo drzniti kaj čudežnega, lahko delajo po tej metodi; upravičeno samo tisti, ki so svoje izrecne obveze do sveta že izpolnili, in se zato lahko prepustijo mamljiv in malce nevarni igri. Toliko laže tudi razumejo, da mojstri, ki se čutijo sposobni kaj takega poskusiti, na posel onih drugih prevajalcev precej sočutno gledajo zviška. Menijo, da se sami ukvarjajo predvsem z lepo in svobodno umetnostjo, ostali se jim zde mnogo bliže tolmačem, s tem ko vendarle služijo potrebi, četudi nekaj višji. In obžalovanja vredni se jim zdijo, da porabijo precej več veščosti in truda, kakor je treba za ta podrejeni in nezahvalni posel. Zato tudi tako radi svetujejo, da naj se namesto takih prevodov raje po možnosti pripomore s parafrazo, kakor storijo tudi tolmači v težavnih in spornih primerih.

In kako zdaj? Naj delimo ta pogled in sledimo temu svetu? Stari so očitno malo prevajali v tistem najizrecnejšem smislu, in tudi večina novih ljudstev, ki so jih prestrašile težave samolastnega prevoda, se zadovolji s po-tvarjanjem in parafrazo. Kdo bo trdil, da so že kdaj iz starih jezikov kaj prevedli v francoščino, še manj iz germanskih [jezikov]! Mi, Nemci naj še tako dobro slišimo ta svet, sledili mu vseeno ne bomo. Notranja nujnost, v kateri se svojstveni poklic

13 »Und der eigentliche Zweck könnte nur sein, im einzelnen das gleiche Verhältniß mancher Ausdrücke und Combinationen in verschiedenen Sprachen zu einem bestimmten Charakter zur Anschauung zu bringen, und im ganzen die Sprache mit dem eigenthümlichen Geist eines fremden Meisters, aber diesen ganz von seiner Sprache getrennt und gelöst, zu beleuchten.«

našega naroda dovolj razločno izreka, nas je pognal v masovno prevajanje; ne moremo nazaj in moramo skoz. Kakor so se morda šele z mnogovrstnim presajanjem tujih rastlin naša tla sama obogatila in oplodila, in je naše podnebje postalo prijetnejše in milejše: tako tudi čutimo, da lahko naša govorica, ker jo zaradi nordijske vztrajnosti manj vzgibljemo sami, zgolj z mnogostranim dotikanjem s tujim, zares sveže uspeva in popolno razvije svojo silo. In zdi se, da s tem sovпада, da je – zaradi spoštovanja tujega in svoje [seiner] posredujoče narave – naš narod morda določen, da v svoji govorici, obenem s svojimi, zedini vse zaklade tuje znanosti in umetnosti v veliko zgodovinsko celoto, (o)hranjeno [verwahrt] v središču in srcu Evrope, da lahko s pomočjo našega jezika, vsak čisto in popolno – kakor je tujcu sploh mogoče – uživa, kar so lepega prinesli najrazličnejši časi. Zdi se, da je to dejanski resnično zgodovinski namen prevajanja v velikem, kakor je domač pri nas. Za to pa lahko uporabimo zgolj »eno« metodo, tisto, ki smo jo motrili najprej. Njene težave, ki jih nismo zatajili, se mora ta večšina – kolikor je mogoče – naučiti premagovati. Začeli smo dobro, večina dela še preostaja. Veliko poskusov in vaj mora tudi še predhoditi, preden se udejanji nekaj izrednih del; marsikaj se na začetku sveti, kasneje ga prekosi boljše. Kako dobro so posamezni umetniki določene težave delno že premagali, delno so se srečno vili med njimi, za to že imamo pred sabo dovolj raznovrstnih primerov. Tudi če na tem polju delajo manj vešči: naj nas zaradi njihovih naporov preplašeno ne skrbi glede velike škode za našo govorico. Najprvo se moramo dogovoriti, da v jeziku, v katerem se tako na veliko prevaja, obstaja tudi lastno jezikovno področje za prevode, in njim mora biti dovoljeno marsikaj, česar drugače ne smemo videti. In kdor take novitete neupravičeno presajuje, bo imel malo naslednikov ali pa sploh nobenega; in če hočemo poračunati ne le za krajše časovno obdobje, se lahko že zanesemo na asimilacijski proces govorice, da bo spet izvrgla vse, kar je bilo sprejeto le zaradi prehodnih potreb, in njeni naravi pravzaprav ne ustreza. Nasprotno ne smemo spregledati, da se mnogo lepega in močnega deloma razvije v govorici šele s prevajanjem, deloma se ga obudi iz pozabe. Govorimo premalo in sorazmerno preveč klepetamo; ne gre tajiti, da je tudi že pred davnim časom tudi način pisanja pretirano ubral to smer; prevajanje je nemalo doprineslo k uveljavitvi strožjega stila. Če kdaj pride čas, ko bomo imeli javno življenje, iz katerega se potem mora razviti bolj vsebinska in jeziku

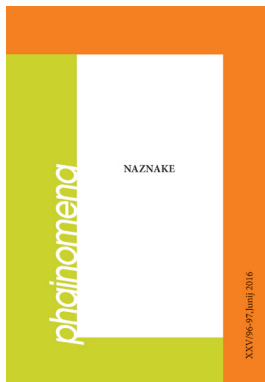
pravičnejša družbenost, na drugi strani bolj prost prostor za talent govorca, potem bomo za prihodnji razvoj jezika prevajanje manj potrebovali. In naj le pride ta čas, preden častno pretečemo cel krog prevajalski muk!

Prevedel Aleš Košar*

* F. Schleiermacher, »Ueber die verschiedenen Methoden des Uebersetzens«. <http://users.unimi.it/dililefi/costazza/programmi/2006-07/Schleiermacher.pdf> (zadnji dostop: 7. 7. 2018). Razpravo je Schleiermacher prebral 24. junija 1813 v berlinski Kraljevi akademiji znanosti.

PHAINOMENA

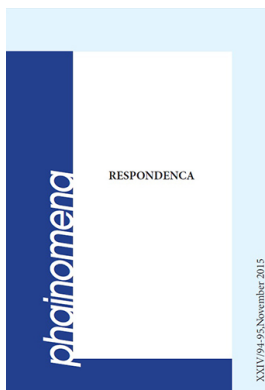
REVIJA ZA FENOMENOLOGIJO IN HERMENEVTIKO JOURNAL OF PHENOMENOLOGY AND HERMENEUTICS

Phainomena 25 | 96-97 | Junij 2016

»Naznake«

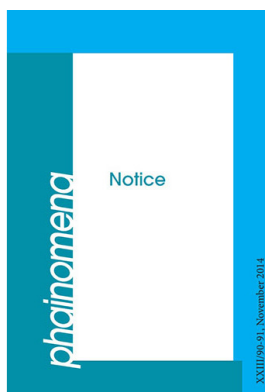
Stjepan Štivić | Gašper Pirc | Tadej Urbanija | Marko Markič | Jožef Muhovič | Igor Požar | Janž Snoj | Sašo Stojanovič Lenčič | Mario Kopic | Mateja Borovčič Kurir | Timotej Prosen | Dali Regent | Nika Bergant | Vanja Sutlić | Martin Heidegger | Dean Komel

Phainomena 24 | 94-95 | November 2015

»Respondenca«

Bernhard Waldenfels | Goran Starčević | Žarko Paić | Valentin Kalan | Petar Bojanić | Adolf Reinach | Simona Sušec | Anja Skapin | Andrina Tonkli Komel | Andrej Marković | Primož Turk | Plotin | Marko Markič | Vanja Sutlić | Dean Komel | Immanuel Kant | Anton Žvan | Friedrich Nietzsche | Walter Benjamin | Martin Heidegger | Herbert Marcuse | Peter Trawny

Phainomena 23 | 90-91 | November 2014

»Notice«

Andrina Tonkli Komel | Špela Ziherl | Goran Starčević | Tomaž Grušovnik | Jurij Selan | Gašper Pirc | Miroslav Griško | Jernej Kaluža | Mateja Kurir Borovčič | Sebastian Vörös | Martin Heidegger | Dean Komel | Tina Bilban | Andrej Božič

ISSN 1318-3362

9 771318 336846 >

INR

INŠTITUT NOVE REVIJE
ZAVOD ZA HUMANISTIKO